Geografisk Orientering

Marts 2017
47. årgang // Nr. 1

KAFFE

GEOGRAF FORBUNDET

VERDENSHISTORIEN I EN KOP

Tag med på en historisk gennemgang af kaffens udbredelse – fra den arabiske verden til de europæiske storbyer.

Side 6

KAFFENS GEOGRAFI

Arabica og Robusta er de to mest udbredte kaffearter, og dyrkes i dag i omkring 80 lande med den største produktion i hhv. Brasilien og Vietnam.

Side 10

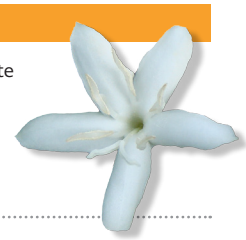

Geografisk Orientering
Geografforbundets medlemsblad

Medlemskontingent for 2016-2017:
Almindeligt medlemskab: 300kr.
Familie (par): 400 kr.
Studerende: 175 kr.
Institutioner, skoler o. lign.: 525 kr.

Henvendelse om medlemskab/abonnement mv.:
GO Forlag
Anker Heegaards Gade 2, 3.tv., 1572 København V
Tlf. 6344 1683
E-mail: go@goforlag.dk
Hjemmeside: www.goforlag.dk

Redaktion:
Ansvarshavende redaktør og annoncetegning:
Andreas Egelund Christensen
Sortedam Dossering 101, 2-4, 2100 København Ø
Tlf. 2670 8038, E-mail: aec@ign.ku.dk

Hanna Lia Fosberg
Louise Glerup Aner
Michael Helt Knudsen
Morten Hasselbalch
Nikka Sandvad
Ole Pagh-Schlegel
Rasmus Skov Olesen
Sebastian Toft Hornum
Taja Brenneche
Teis Hansen
Tobias Filskov Petersen

Anmelderredaktør:
Morten Hasselbalch
Bakkevej 16B, Hareskovby, 3500 Værløse
Tlf. 6166 6232, E-mail: mnh@detfri.dk

Annoncepriser:
1/1 side: 7.000kr.
1/2 side: 4.000 kr.
Bagside: 7.000 kr.
Andre formater: 2.800-3.100 kr.
Se endvidere annoncearket på hjemmesiden.

Deadlines for 2017: 20/4; 20/6; 20/8; 20/10; 20/1-18.
GO udkommer medio marts, juni, august, oktober og december.
© Geografisk Orientering (GO)
Ikke-kommerciel udnyttelse tilladt med kildeangivelse

Kode til registrering på forbundets hjemmeside:
1971GO2008

Layout og ombrydning:
Jip jip – www.jipjip.dk
jip@jipjip.dk – Tlf. 6130 3832
Tryk: BB Offset. Oplag: 2500
ISSN 0105-4848

Geografforbundets styrelse:
Formand: Christina Gellert Kürstein, Tlf. 3031 7004, Lyongade 13, 4.th, 2300 Kbh S, E-mail: ck@geografforbundet.dk

Næstformand: Ditte Marie Pagaard, Tlf. 2462 9099

Kasserer: Susanne Rasmussen, Fuglebakkevej 130, 6.tv., DK-8210 Aarhus V, Tlf. 8616 7319, E-mail: sur@geografforbundet.dk, Giro (kontingent): 3178048

Kursusudvalg:
Formand: Lise Rosenberg, Tlf. 4364 1319 / 2239 7777, E-mail: lr@geografforbundet.dk
Brynjolfur Thorvadsson, Tlf. 8832 1600
Mette Starch Truelsen, Tlf. 4921 6021
Susanne Rasmussen, Tlf. 8616 7319
Alice Bæk Carlsen
Rico Kongsager, Tlf. 6169 0468

Fagudvalg:
Formand: Henning Lehmann, Tlf. 3871 2640, E-mail: hl@geografforbundet.dk
Ditte Marie Pagaard, Tlf. 2462 9099
Jonas Straarup Christensen, Tlf: 28925801

Forlagsbestyrelse:
Formand: Erik Sjerslev Rasmussen, Tlf. 8684 5058, E-mail: esr@goforlag.dk
Christina Gellert Kürstein, Tlf. 3031 7004
Lars Bo Kinnerup, Tlf. 5784 8005
Nikolaj Charles Bunniss

Hjemmeside og First Class: Brynjolfur Thorvardsson, Tlf. 8832 1600, E-mail: binni@binni.eu

Regional kontaktperson: Lise Rosenberg, Tlf. 4364 1319 / 2239 7777, E-mail: lr@geografforbundet.dk

Redaktionens forord

KAFFE

Alle kender den. Vi ved hvordan den ser ud når den er brygget, og dens karismatiske duft er genkendelig for de fleste. Men hvordan den dyrkes, under hvilke omstændigheder og hvilken historie den bærer med sig, er ukendt for mange. Dette nummer af Geografisk Orientering handler om kaffe. Nummeret har fire temaartikler, som med hver deres vinkel belyser kaffens historiske og nutidige betydning. Den første artikel, der er skrevet af Jakob Andersen, direktør i Dansk Kommunikation, giver os et informationsrigt indblik i kaffens historie og dens betydning for historiske perioder og begivenheder. Vi kommer rundt om kaffens betydning i kolonitiden og som en nutidig global handelsvare, men også hvordan kaffen som kulturbærer har været med til at knytte det europæiske byborgerskab sammen. Aske Skovmand Bosselmann, adjunkt på Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, beskriver de naturmæssige betingelser for kaffedyrkning. Artiklen tager os også i gennem de forskellige kaffesorter og hvor og hvem der dyrker hvilken form for kaffe. Med disse to grundlæggende artikler, begiver artikel tre sig ud der hvor kaffen produceres. Rasmus Skov Olesen skriver fra Vietnam om de vietnamesiske kaffebønder. Vi kommer omkring kaffeproduktionen i Vietnam, og hvilken betydning den har for landet og dets kaffebønder. Artiklen giver desuden et spændende indblik i en skiftende kaffekultur i landet. Nummerets sidste temaartikel handler om nogle af kaffeproduktionens skyggesider. Journalist Julie Hjerl Hansen fra det uafhængige og undersøgende medie og researchcenter Danwatch, slutter temanummeret med en artikel, der tager læseren med til Guatemala for at belyse kaffebøndernes kritiske produktionsforhold. Her er børnearbejde og tvangsarbejde ikke unormalt, og artiklen beskriver hvilken situation de arbejdende børn befinder sig i, og diskuterer bl.a. hvilken rolle Guatemalas regering, diverse organisationer og forbrugeren har for at komme problematikken til livs.

Rigtig god læselyst fra temaredaktionen ved Morten Hasselbalch, Rasmus Skov Olesen, Nikka Sandvad og Michael Helt Knudsen

Rettelse:
I artiklen 'Land grab and water grab' i GO4-16, s. 45 – står der '32 %' – det korrekte ifølge forfatteren er 332%. Kilde: Helle Munk Ravnborg, DIIS, fra artiklen 'WATER COMPETITION, WATER GOVERNANCE AND FOOD SECURITY' s. 110.

Forsidefoto: Kaffebønner, Foto: James Rodríguez/Danwatch
Næste nummer: Vinge by – GW17

INDHOLD

Marts 2017 - 47 . årgang - Nr. 1

Kaffe

TEMA

6 // Verdenshistorien i en kop

10 // Kaffens geografi

18 // Det skjulte kaffeland

24 // Luksuskaffe plukkes af små børn

s. 18

Det skjulte kaffeland
Geografisk Orientering har besøgt den hemmelig kaffegigant, Vietnam, for at finde ud af, hvorfor vi ikke kender mere til deres kaffebønner herhjemme.

GEO MIX

32 // Namibia – en rejseberetning

44 // På tværs med geografi

47 // Dagens geograf

47 // Månedens link

48 // Parisaftalen – og hvad så nu?

s. 24

Luksuskaffe plukkes af små børn
På Guatemalas kaffeplantager bliver kaffen plukket af børn på 6-7 år. Samtidig er der tegn på tvangsarbejde. Det viser en ny undersøgelse fra det undersøgende medie Danwatch.

GEOGRAFFORBUNDET

54 // Fagudvalgets klumme

56 // Hvor er geografien?

58 // Regional- og studieture

s. 44

På tværs med geografi
Som geografilærer i folkeskolen, skal man kunne arbejde tværfagligt med de andre naturfag. I denne artikel sætter forfatterne fokus på, hvordan man som lærer, kan indtænke tværfaglighed i sin undervisning.

Redaktionen

Ansvarshavende redaktør

Andreas Egelund Christensen
Ph.d. Geografi, Adjunkt ved Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Hanna Lia Fosberg
Geografistuderende ved Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Ole Pagh-Schlegel
Geografistuderende ved Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Rasmus Skov Olesen
Kandidat i geografi fra Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Louise Glerup Aner
Ph.d. Geografi, Adjunkt ved Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol.

Taja Andersen Brenneche
Cand.scient. i geografi, HF-lærer

Michael Helt Knudsen
Ph.d. Geografi.
Fagredaktør,
Trap Danmark

Morten Hasselbalch
Cand.scient. i geografi
Lektor i geografi og samfundsfag, Det frie Gymnasium

Nikka Sandvad
Kandidat i geografi fra Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Sebastian Toft Hornum
Kandidatstuderende på klimauddannelsen (CCIMA) , Københavns Universitet

Teis Hansen
Ph.d., Associate Senior Lecturer at the Department of Human Geography, Lund University.

Tobias Filskov Petersen
Skov- og landskabsingeniørstuderende ved Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Formandens leder

HVILKE BILLEDER KAN MAN VISE

– og hvordan skal de forstås?

Med denne leder skydes årets række af Geografisk Orientering i gang. Vi vil benytte lejligheden til at gøre reklame for de mange spændende rejser, som Geografforbundet tilbyder sine medlemmer. Det gør vi ved at vise et billede fra den seneste rejse fra turen til Namibia. Billedet er taget af vores garvede turleder, Lise Rosenberg. Det viser et par kvinder (tilhørende Damarafolket), der sælger billetter til noget, der omsat til en dansk kontekst, kunne minde om Frilandsmuseet. Kvinderne iører sig, hvad man kunne kalde for traditionelle klædedragter, og turister og skoleelever besøger stedet for at lære om gamle traditioner. Når kvinderne tager hjem fra arbejde, skifter de klædedragt, ligesom man kunne forestille sig at en gruppe folkedansentusiaster i dansk sammenhæng også skifter, efter de har optrådt for en gruppe turister, der eksempelvis har opsøgt dem på Fanø.

Den korte beskrivelse af konteksten, som billedet er taget i, er taget med her, fordi netop dette billede, som blev uploadet til Facebook på Geografforbundets gruppe, kun fik lov til at være der natten over. Billedet blev nemlig fjernet med beskeden om, at hvis der kom flere billeder "af den slags" så ville vores turleder få karantæne fra Facebook.

Lad det være sagt med det samme – det er godt, at vi debatterer etiske retningslinjer for, hvordan vi opfører os på de sociale medier! Men, man kunne samtidig argumentere for, at der var så meget andet der måske hellere skulle tages af Facebook, når man kaster et blik ned over de forskellige opslag på ens væg! Men hvem skal bedømme, hvor grænsen går? Og hvordan foregår det i praksis? Når man kigger nærmere på Facebooks værdier, så beskriver firmaet, at de arbejder for at skabe en mere åben og forbundet verden og en mangfoldighed i fællesskabet. Netop af den grund kunne man undres over, at det omtalte billede var pillet af.

Hvis man ikke sætter sig ind i hvilken kontekst billedet afspejler, så kan man selvfølgelig nå frem til en række forskellige tolkninger, som ingen gang har på Jorden. Det kender vi kun alt for godt fra debatten i dansk kontekst – når vi diskuterer forskellige indbyggeres valg af beklædningsdele!

Heldigvis handler geografi om (hvis man eksempelvis skæver til folkeskolens beskrivelse af faget) "….at

Fig. 1. Kvinder fra Damarafolket, Namibia. Foto: Lise Rosenberg

forstå Verden". Faget handler om at tilegne sig forståelse af "fremmede kulturer" – og selvom det jo kan være et vidt begreb - for handler "fremmede kulturer" om folk der lever på den anden side af Jorden, som man ikke har mødt; handler det om folk der lever i andre dele af ens land; – eller handler det evt. om ens nabo?

Alle tre snit har relevans. Og derfor er faget så afsindigt vigtigt i grundskolens række af fag – og naturligvis er det også vigtigt, at vi holder fast i lignende områder senere i uddannelsesforløbet.

Hvis man skulle have lyst til at se flere billeder fra Namibiaturen; billeder fra andre af Geografforbundets rejser; følge med i hvad der er af regionale arrangementer; blive opdateret på nye tiltag i forhold til skolefaget geografi og ikke mindst årets weekend (som i år arrangeres i samarbejde med Biologiforbundet og Danmarks Fysik/kemilærerforening), kan man passende orientere sig på vores nye hjemmeside.

Velkommen til et nyt år med masser af geografi.

Ditte Marie Pagaard
Næstformand

Af: Jacob Andersen

VERDENSHISTORIEN I EN KOP

Fig. 1. Billede fra Yemen omkring 1600-tallet. Foto: CoffeeRoad.

Det er svært at vide, hvor længe der er blevet drukket – og tygget - kaffe i Etiopien og den sydøstlige del af den arabiske halvø. Men hen mod slutningen af 1400-tallet var kaffe blevet udbredt i den arabiske verden. Al verdens kaffe blev på det tidspunkt dyrket i Yemen omkring den i dag tilsandede havneby Mokka.

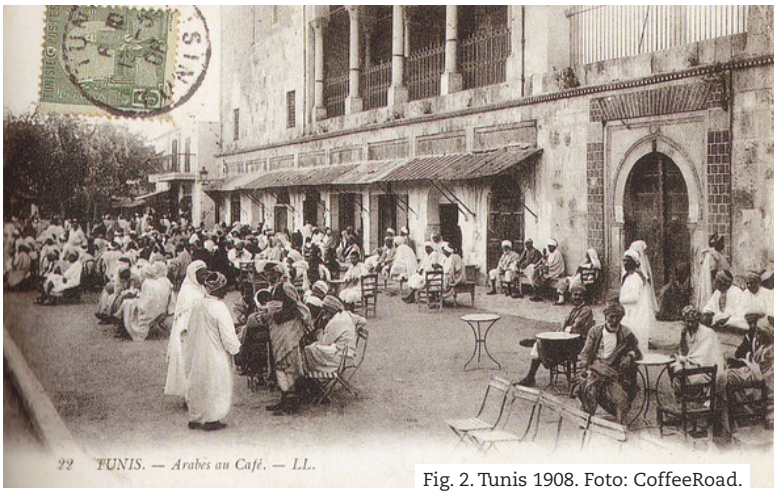

Fig. 2. Tunis 1908. Foto: CoffeeRoad.

Kaffen sivede gradvis ind i Osmannerriget i det næste århundrede efter erobringen af den arabiske halvø. I 1554 åbnede de første kaffehuse i Konstantinopel, hvor de blev grundpiller i civilsamfundet. Kaffehuset blev den tyrkiske mands andet hjem, hvor han kunne slå en god handel af, blive klippet, og fortælle vittigheder om magthaverne.

Den tyrkiske kaffemode blev kopieret i alle Europas storstæder med ca. 100 års forsinkelse. Londons første kaffehus åbnede i 1652. Pariserne fik deres Maison de Caova i 1672. I Wien åbnede det første i 1683. Også her blev de ofte centre for det fritænkeri, der senere blev kendt som Oplysningstiden og for den foretagsomhed, der lagde grunden for industrialiseringen.

Kaffen var med til at koble de europæiske byborgerskaber sammen med en større verden. Meningerne herom var stærkt delte, som det fremgår af digter-redaktør Anders Bordings berømte vers på forsiden af Den Danske Mercurius fra 1669 - antagelig det første anti-globaliserings-indlæg på dansk:

"Ved dette Pas man først til Disse Nordens Lande
fornemmer noget sært at føres over Strande;
man Sukkerlade, The samt Koffi kalder det,
men om sligt Danske tjen´ kan jeg ej vide ret.
Man ellers giver for, og meget derom skriver
At det en Lægdom er, som mangen Sygdom driver.
Dog jeg indbilder mig det er af større Navn
End det i Gerningen blandt os kan gøre Gavn.
Jeg priser Humleøl og anden landsens Drikke
Frem for slig fremmed Kram, hvis Kraft jeg kender ikke
Lad Indian og Tyrk med sådant fylde sig
Har jeg Øl, Vin og Mjød, jeg noksom hjælper mig."

Produktionen globaliseres

Kaffen kom som sagt fra osmannerne i Yemen og det var osmannerne naturligvis meget tilfredse med. Der var dødstraf for at udføre frø og stiklinger. Men i længden holdt monopolet ikke. Hollænderne fik, som de første, fat i kaffefrø. I 1658 begyndte de at dyrke kaffe på Sri Lanka, og senere på Java i det hollandske Ostindien.

I 1720 lykkedes det en fransk søofficer, Gabriel Matthieu de Clieu at få en stikling levende til Martinique. Den fik omtrent 20 mio. efterkommere på de franske Antiller i løbet af de følgende 50 år. Herfra spredtes den hurtigt til andre franske områder, bl.a. fransk Guyana, og videre til portugisere og spaniere i Latinamerika.

Kaffens udflytning var med til at lægge grunden for de nye handelsmønstre, der ændrede Europas økonomiske og politiske geografi. Før var handlens center i Middelhavet. Den gik fra Orienten til de norditalienske byer, og derfra mod vest og nord. Nu blev den derimod en del af den berømte trekantshandel over Atlanten med luksusvarer og slaver, der skabte enorm velstand i atlantiske bycentre som Amsterdam, Hamburg, London og København.

Den globale kaffedyrkning beslaglægger et areal på størrelse med Bulgarien. Årligt flyttes 7,5 mio. tons fra Det Globale Syd og over verdenshavene til os i nord. Ca. 125 mio. mennesker lever af produktionen – flertallet dog ikke særlig godt, på trods af at der rundt regnet bliver opkøbt kaffe for 90 mia. dollars årligt. Langt op i 1990´erne var kaffe det næstmest værdiskabende landbrugsprodukt fra udviklingslandene, og selvom den er blevet overhalet af andre produkter i de sidste 20 års globalisering, har den en hovedrolle for en række lande i "kaffebæltet" rundt om Ækvator.

Kolonisystemet

Kolonisystemet fik forskellige udformninger i forskellige dele af verden. Den hollandske model "kulturssystemet" krævede, at landsbyerne afsatte en femtedel af deres marker til at dyrke eksportafgrøder for at dække udgifterne til den kultiverende, hollandske koloniadministration. Udgifterne

Fig. 3. Tyrkisk kaffehus fra 1855. Foto: CoffeeRoad.

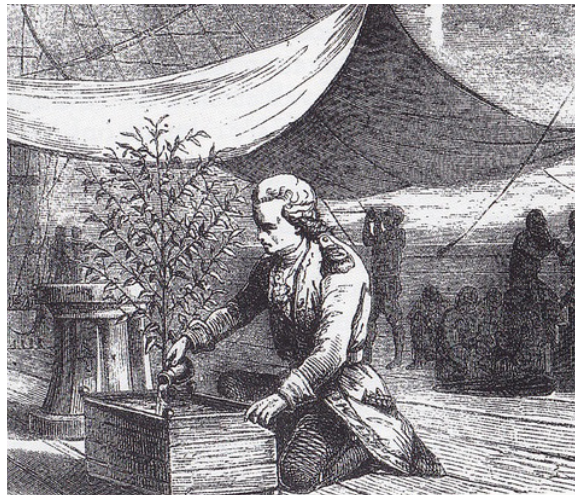

Fig. 4. Kaptajn Gabriel Mathieu de Clieu tog planten fra Europa til Caribien 1723. Foto: CoffeeRoad.

holdt man nede ved at lade lokale fyrster opretholde ro og orden. Til gengæld måtte hollænderne lukke øjnene for fyrsternes udsugning af bønderne, der naturligvis kom oven i hollændernes egen. Resultatet var bl.a. tilbagevendende hungersnød.

I Latinamerika blev udviklingen domineret af brasilianerne, hvor kolonisystemet blev udnyttet med stor effektivitet af den lokale godsejerklasse, der kom til magten efter selvstændigheden i 1822. Frem til 1855 femogfyrredoblede kaffeproduktionen i landet.

Det skete i høj grad i kraft af slaver fra Afrika. I 1828 var over en tredjedel af indbyggerne – og mere end en million i alt – importerede slaver. Da slaveriet formelt blev ophævet i landet i 1888 var der stadig ¾ mio. slaver tilbage. På det tidspunkt sad Brasilien på 57 % af verdens kaffeproduktion.

Afviklingen af slaveriet hindrede ikke de brasilianske godsejere i at øge eksporten. Fra midt i århundredet havde man inviteret fattige immigranter fra Europa til at slå sig ned og lånt dem penge til rejsen. Loven forbød dem at flytte fra farmen før gælden var betalt. Slaveriet fortsatte i mere moderne former.

En tredje grum kolonihistorie er Guatemalas, hvor de europæiske kolonister i slutningen af 1800-tallet nationaliserede mayaindianernes jord og solgte den til hinanden. I 1923 dækkede kaffeplantagerne stadig halvdelen af arealet, og jordkonflikter trækker deres blodspor helt frem i nutiden. Den sidste borgerkrig endte i 1996 efter 30 år, men 3 %. af befolkningen ejer fortsat 70 % af jorden. Samtidig lever 75 % af befolkningen under fattigdomsgrænsen.

Kaffe og kold krig

Selvom kaffetørsten i nord er vokset støt siden 1600-tallet, har den dog ofte ikke kunnet følge med udbuddet. Det har lejlighedsvis givet voldsomme prisfald, som har forarmet hele lande og skabt politisk ustabilitet. Under den kolde krig blev disse prissvingninger opfattet som en reel trussel, hvilket fik USA til at holde hånden under kaffeprisen.

I årene fra 1957 - 1989 skete det i et internationalt samarbejde gennem ICA, International Coffee Agreement. Aftalen satte mindstepriser for kaffen og loft over, hvor meget de enkelte lande måtte eksportere. Kvoternes størrelse blev aftalt mellem de lande, der dyrker kaffen og de lande, der drikker den. Aftalen gav producentlandene en forholdsvis stærk rolle.

Amerikanernes bekymring var ikke mindst som følge af, at deres naboer i syd skulle efterligne Castros Cuba. Parallelt med den berømte missilkrise på Cuba i 1963 satte præsident Kennedy gang i et kostbart udviklingsprogram "Alliance for Progress," for Syd- og Mellemamerika. Kennedy var klar over, at det også var vigtigt at holde kaffeprisen oppe:

"..et fald på én cent pr. pund koster latinamerikanske producenter 50 mio. dollars i eksportindtægter – nok til at undergrave, hvad vi forsøger at nå med Alliance for Progress", sagde han. En anden demokratisk toppolitiker Hubert Humphrey, advarede om, at

"Castroisme vil sprede sig som en pest, hvis der ikke gøres noget ved priserne på råvarer, der produceres der."

Situationen ændrede sig i 1989, da Sovjetunionen forsvandt som USA's globale modspiller. Herefter frygtede amerikanerne ikke længere venstreorienterede regeringer i Latinamerika. Samtidig voksede troen på den frie markedsøkonomi til nye højder. Det satte gang i en bølge af liberaliseringer. ICA blev afviklet på linje med en række ordninger, der havde holdt prisen på ulandenes vigtigste råstoffer oppe.

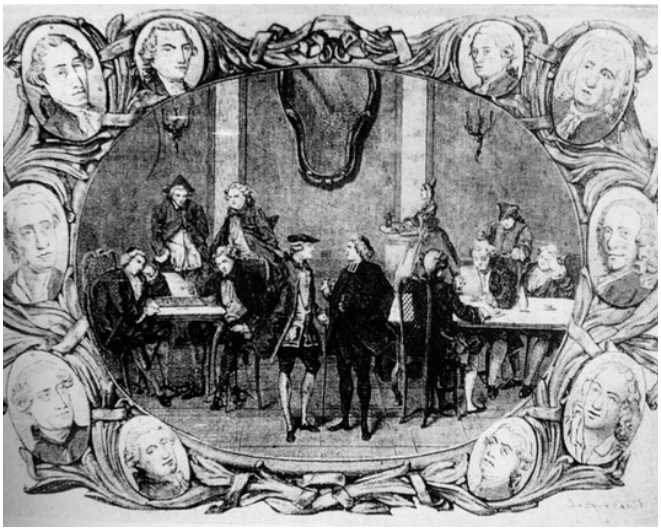

Fig. 5. Café Procope - en vigtig mødeplads for intellektuelle og det politiske etablissementet i Paris fra 1700-talet og frem. Nogle eksempler på stamgæster er Voltaire, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson og Robespierre. Foto: CoffeeRoad.

Siden ICA-aftalen blev ophævet i 1989 er prisen blevet bestemt på de store børser i New York og London. Prisen er nu styret af udbud og efterspørgsel på terminskontrakter (også kaldet råvarekontrakter eller futures). Det har givet meget svingende priser, og dermed gjort det meget usikkert for f.eks. bønderne at vide, hvilke afgrøder de skal satse på.

Nye mure

Samtidig får bønderne en meget mindre bid af den samlede "kaffekage" end før 1989. Hvor de midt i 1970´erne kunne opnå ca. 30 % af udsalgsprisen var niveauet omkring årtusindskiftet kun ca. 10 %. Variationen er naturligvis enorm – mellem producenter, lande og produktionsår, men tendensen er så sikker som noget i denne verden.

De ulykkelige følger har været mange.

I 1989 – 1991 blev prisen på Rwandas vigtigste eksportvare, kaffe, halveret. Det fik landets skrøbelige økonomi til at bryde sammen, og associeres med de etniske spændinger, der førte til drabet på 800.000 tutsier.

Globalt nåede priserne et lavpunkt omkring 2000 -2001. Det udløste massearbejdsløshed, hungersnød og udvandring fra kaffeområderne i Mellemamerika. Grunden blev lagt til det nye grandiose murbyggeri, der for tiden debatteres i USA. I Afrika blev befolkningerne også hårdt ramt. Bl.a. i Etiopien voksede børnedødeligheden dramatisk.

Tendensen forklares ofte med, at der normalt er for meget kaffe på verdensmarkedet, og at det ikke tilpasser sig hurtigt nok, fordi der går adskillige år fra frøet sættes til kaffetræet bærer fornuftigt.

Andre tilføjer, at magtforholdene i kaffekæden gør ondt værre: En håndfuld magtfulde brand-companies sidder på næsten tre fjerdedele af den globale handel med ristet kaffe og kan reelt diktere vilkårene for kædens øvrige led. De kan spille deres leverandører ud mod hinanden, og samtidig styre udsalgsleddet, fordi de ejer de kaffemærker, som forbrugerne efterspørger.

Det udfordres næppe for alvor. Fairtrade-bølgen spiller ganske vist en vis rolle, og det samme gør internationale organisationer og en håndfuld progressive udviklingsministerier. Der er i flere år gjort hæderlige forsøg på at trække de store aktører Kraft Foods, Nestlé, Sara Lewis mfl. ind i handelsregimer, der giver de fattigste en større chance.

Et egentligt opgør – endsige oprør – er ikke i sigte. De rige landes ønske om at åbne for konkurrenter fra syd har knap nok været halvhjertet. Selvom der ikke er told på råkaffe, lægges der såkaldte skaleringsafgifter på forarbejdet kaffe bl.a. i EU. Derved gøres det sværere for kaffelandenes firmaer at rykke frem til de lønsomme pladser i kaffekæden. Samtidig betyder den protektionistiske landbrugspolitik, at udviklingslandenes bønder har svært ved at konkurrere om andre afgrøder.

Artiklen er skrevet af:

Jacob Andersen
Direktør i Dansk Kommunikation, der bl.a. har udviklet undervisningsspillet ToughRoad om kaffe og globalisering

Af: Aske Skovmand Bosselmann

KAFFENS GEOGRAFI

- Fra Etiopiens højland til Brasiliens tropiske skove

Ifølge legenden om Kaldi, en ung etiopisk gedehyrde, var det en flok geder, der som de første oplevede kaffens opkvikkende effekt. Påvirket af koffeinen i bladene og frugterne, dansede gederne rundt i den etiopiske højlandsskov, hvortil Kaldi havde ført dem. I løbet af de næste århundreder blev kaffeplanten udbredt til stort set alle tropiske lande og bønnerne fandt frem til alverdens husstande og cafeer.

Fig. 1. Kaffehøst. Planten er beskåret for at holde planten nede og grenene tætte. Bali.
Foto: Aske S. Bosselmann

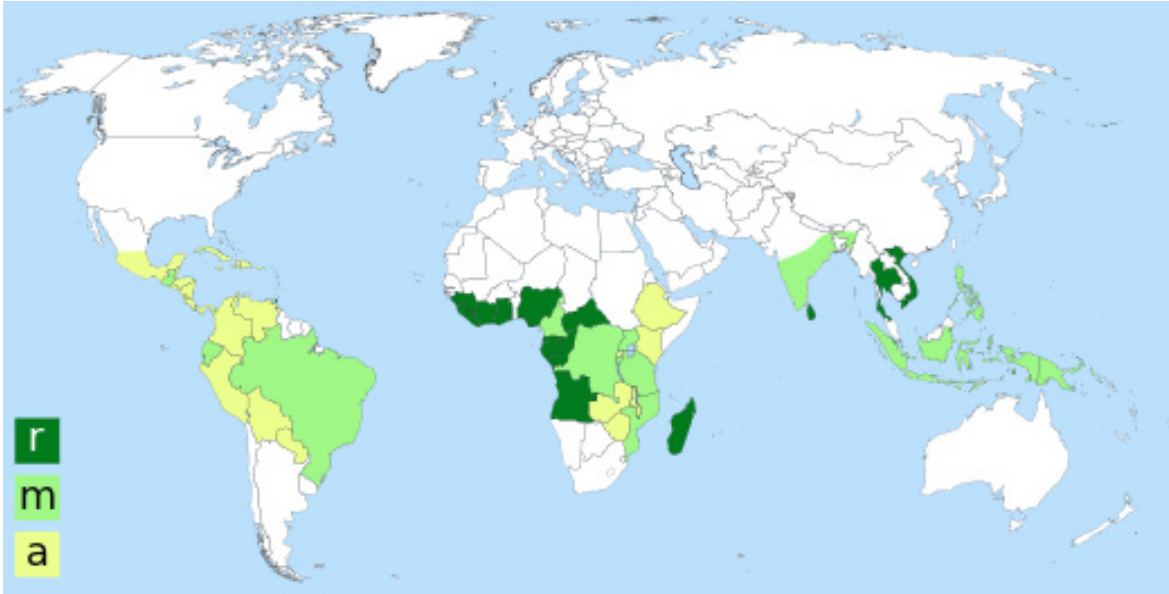

Fig. 2. Kaffeproducerende lande. Robusta (r), arabica (a) og begge typer (m). Kilde: Wikipedia.

Kaffens oprindelse og udbredelse

Såfremt historien om gedehyrden Kaldi er sand, var han på skovtur med sine geder. Langt de fleste arter af kaffeplanter er nemlig skyggetolerante buske eller små træer, der vokser bedst i de nederste, skyggefulde lag i skoven. Arabica-kaffe, som er den, vi oftest drikker, oprinder fra de skovdækkede bjerge i det sydlige og sydvestlige Etiopien. Her gror Arabica-kaffen stadig vildt under fuld skovdække inde i de oprindelige skove. Kaffen høstes i dag ekstensivt og ca. 10 % af Etiopiens kaffeproduktion går under navnet 'skovkaffe'. En anden kaffe-art, Robusta, som bl.a. bruges til pulverkaffe, har det største naturlige udbredelsesområde af alle kaffe-arter. Området menes at dække store dele af de centrale og vestlige dele af tropisk Afrika, fra den Centralafrikanske Republik til Guinea.

Siden Kaldi og hans geder opdagede kaffeplanten, er den blevet spredt ud over den tropiske og subtropiske verden (Fig. 1). Arabica og Robusta, de to mest udbredte arter, dyrkes i dag i omkring 80 lande med den største produktion i hhv. Brasilien og Vietnam. Robusta-kaffe giver et større udbytte end Arabica, men anses for at være af ringere kvalitet. Derfor er der direkte forbud mod dyrkning af Robusta-kaffe i bl.a. Colombia, Costa Rica og Nicaragua, da landenes renommé som leverandør af kaffe af høj kvalitet skal bevares.

Habitat

Den oprindelige skovkaffe fra Etiopien vokser i 1600 til 2800 meters højde, hvor den årlige middeltemperatur ligger på omkring 20 grader C og med en årlig nedbør på 1600 til over 2000 mm jævnt fordelt hen over året, kun afbrudt af en 3-4 måneders tørkeperiode. I dag dyrkes Arabica-kaffe under vidt forskellige forhold, fra omkring 500 til ca. 2200 moh., under tæt skovdække og i fuld sol. Dette er muligt bl.a. takket være nye varianter, der bedre tåler direkte sollys. Arabica-kaffe er fra naturens side skyggetolerant og en robust plante, men den tolererer dog ikke frost. Gennem tiderne har kaffeprisen på verdensmarkedet været præget af vejret i Brasilien, verdens største kaffeproducent. Når frosten slog ned, gik det ud over årets høst, og priserne på kaffe steg verden over. Dette billede er mindre udpræget i dag, hvor andre storproducerende lande holder den globale produktion oppe.

Robusta-kaffen vokser vildt i tropiske lavlandsskove i Afrika, fra havoverfladen og op til 1200 moh. Her er middeltemperaturen 24 til 26 grader C og den årlige nedbør er ofte over 2000 mm. Den regnfulde periode er kun afbrudt af en kort, tørrere periode af 2-3 måneder. I dag dyrkes Robusta oftest i områder, der ligger mellem 0 og 800 moh. og som er for varme og fugtige til, at Arabica planten kan gro ordentligt. Derudover er Robusta-træet mere robust end Arabica – deraf navnet – og kan bedre modstå angreb fra pest og skadedyr, formentligt på grund af koffeinniveauet, der er dobbelt så højt som hos Arabica-kaffe. Koffein findes i mange forskellige planter og træer, hvor det netop fungerer som forsvarsmiddel mod forskellige skadedyr og patogener (Ashihara et al., 2008).

Fig. 3. Arabica kaffeplante med frugt. Colombia. Foto: Aske S. Bosselmann

Taksonomi

Hos de ca. 90 kaffearter, man har identificeret indtil videre, finder vi i den store Krap-familie (Rubiacea på latin), der rummer mere end 13.000 arter af urter, buske og træer verden over (Davis og Rakotonasolo, 2001). Kaffe tilhører slægten Coffea, som er hjemmehørende i Afrika og det sydlige Asien. De to bedst kendte arter er Coffea arabica, der giver os den gode Arabica-kaffe, og Coffea canephora, bedre kendt som robusta-kaffe. Robusta bruges som nævnt især til pulverkaffe, men også til espresso, hvor den udgør mellem 10 og 20 % i blanding med Arabica. Andre kaffearter med en vis kommerciel interesse er C. Liberica, der, som navnet antyder, stammer fra Liberia i Vestafrika, men dyrkes i dag bl.a. i Filippinerne. I de senere år har Bengalsk kaffe, C. benghalensis, en af de få arter uden for det afrikanske kontinent, fået stigende opmærksomhed; den er nemlig fra naturens side koffeinfri. Der er dog endnu ikke iværksat nogen større kommerciel produktion. Blandt de resterende kaffearter stammer de fleste fra Madagaskar, hvor der foreløbigt er identificeret 45 forskellige arter. Flere af disse er på IUCNs røde liste som værende i fare.

Foruden de mange forskellige arter af kaffe, findes der et utal af varianter, der er opstået naturligt ved spontan mutation eller gennem forædling og krydsning af eksisterende varianter. Blandt de mest udbredte er Caturra, Catuai og Bourbon, der alle er udbredt i Latinamerika. SL28 og SL34 er populære i Kenya, mens Sidamo og Yirgacheffe er kendte etiopiske varianter. Java, Jamaican Blue Mountain og Angola Amboim er alle opkaldt efter de områder, hvor de først blev dyrket. På forskningscentre verden over findes der frø- og genbanker, der indeholder flere hundrede varianter af Arabica og Robusta, inklusiv Arabusta, som er en krydsning mellem de to arter. Tidligere var fokus på større udbytte og bedre resistens over for skadedyr, men i dag udvikler man også nye varianter, der bedre kan modstå de forventede klimaændringer.

Kaffeplanten

Kaffeplanten er flerårige, tokimbladet, stedsegrønne buske eller træer. Arabica planten kan ligesom Robusta blive op til 10 m høj, men oftest bliver den kun mellem 4 og 6 meter. Enkelte andre kaffearter kan blive endnu højere. Nyere varianter af Arabica er såkaldte dværgformer, der ikke bliver så høje, men som

Fig. 4. Kaffe i fuldt flor. A) En enkelt blomst fra en Arabica var. Caturra, og b) en blomsterstand fra en Arabica var. Maragojipy. Nicaragua, foto: Aske S Bosselmann

kan bære større mængder frugt, uden sidegrenene tager skade. Alle kaffeplanter har en opret (ortotropisk) stamme, og primære, sekundære og tertiære ofte vandrette (plagiotropiske) sidegrene, der vokser parvis og er modsatstillet (Fig. 2).

Bladene er helrandede og modsatstillede på grenen, elliptiske til ovale i formen, og 5-10 x 10-15 cm i størrelse. De er skinnende, mørkegrønne og med et voksagtigt lag. Bladene på et træ under skygge er ofte lidt mindre, men til gengæld tykkere, mørkere grøn og med tydeligere vokslag end blade i direkte sollys. Bladene er udsatte for skadedyr, bl.a. kaffeblad-mineren (Leucoptera coffeella), der æder bladene, og Roya eller rustsvampen (Hemileia vastatrix). Skadedyrene er til stor gene for verdens kaffeproducenter og er skyld i store økonomiske tab.

Når planten er tre til fire år gammel blomstrer den første gang. En tør periode efterfulgt af vedvarende regn er nødvendig for at knopperne skyder, og blomsterne springer ud. Uden den tørre periode forbliver knopperne i et såkaldt hvilende stadie. Denne effekt af tørke og regn på blomstringen viser, hvordan kaffehøsten er styret af klimaet. Udsigten til fremtidige klimaændringer tages derfor meget alvorligt af producenterne. Hvis man er så heldig at befinde sig i nærheden af en kaffeplantage under den 2-3 dage korte blomstringsperiode vil man blive belønnet med et flot syn og en svag, liflig duft af jasmin. Blomsterne er tvekønnede, dvs. de indeholder både støvblade og frugtanlæg. På Fig. 3 anes de fem støvblade med den tvedelte griffel i midten, der fører pollenet ned til frugtanlægget. Arabica-planten er selvbestøvende, hvorimod Robusta kræver krydsbestøvning, dvs. pollen fra en anden plante, for at sætte frugt.

Udviklingen af kaffefrugten er en langsommelig proces, der hos Arabica varer 7-9 måneder og hos Robusta helt op til 11 måneder. Under modningen af frugten akkumuleres proteiner, sukrose og andre gode 'mad-reserver' til senere brug, når frøet skal spire – når frøet altså ikke ristes til kaffe. I den sidste del af frugtmodningen skifter frugtkødet farve fra grøn til rød eller gul afhængig af kaffevarianten. Kaffefrugten kaldes oftest for et bær, men er i virkeligheden en stenfrugt, da frugten består af et ydre lag af frugtkød, og et indre, hårdt lag, hvor vi finder to frø. Det er disse to frø, vi kalder kaffebønner, selvom de i botanisk morfologisk henseende slet ikke er bønner. Det hårde lag er i kaffefrugtens tilfælde reduceret til en tynd skal, som ofte fjernes umiddelbart efter tørring af bønnerne. Sommetider udvikler frugten kun et enkelt frø, som derved tager en mere rund form. Disse kaffebønner er kendt som pea-berries, eller på dansk ærte-bønner.

Dyrkningen

Arabica kaffe dyrkes mange steder stadig som naturen havde til hensigt, nemlig som del af et oprindeligt skovmiljø, i såkaldte agerskovbrugs-systemer. Skyggetræerne er med til at holde på jorden og give næring til kaffeplanterne, da nogle skyggetræer kan optage kvælstof fra luften, som derefter kan tilføres jorden. Dermed mindskes behovet for dyre indkøb af gødning. Skyggetræerne kan også have en gunstig effekt på kaffekvaliteten, især i lavere beliggende områder, hvor trædækket reducerer temperaturen og solindstrålingen, og skaber et bedre miljø for kaffeplanten (DaMatta, 2004). Anderledes er det på de store plantager, hvor kaffen ofte dyrkes under fuld sol. Denne intensive dyrkning kræver mere gødning, men til gengæld kan udbyttet være meget højere end

Fig. 5. Kaffebønnerne ligger til tørring i en såkaldt beneficio. Colombia. Foto: Aske S. Bosselmann

i de traditionelle dyrkningsformer. I visse områder er det endda muligt at maskinhøste. Normalt høstes frugterne dog manuelt og flere gange fra det enkelte træ i løbet af hver høstperiode, hvilket giver mulighed for kun at plukke de røde modne bær og opnå en bedre kvalitet.

Kaffeplanter produceres fra frø eller stiklinger og kan høstes første gang 3-4 år efter udplantning. Herefter kan kaffetræerne producere frugt i mange år, efter sigende op til 100 år, men oftest vil man skære træerne ned til omkring 15 cm højde efter 15-20 år for Arabica eller bare 10 år for Robusta. Nye stammer skyder frem og endnu en rotation kan begynde. Træerne beskæres løbende for at fjerne uproduktive grene, forme en tættere 'busk' med flere frugtgivende grene og holde træerne i en højde, hvor frugten stadig kan nås (se Fig. 4). I lande som Brasilien og Vietnam, hvor man hovedsageligt går efter kvantitet, står der op til 3.500 – 6.000 kaffetræer per hektar afhængig af Arabica varieteten, mens antallet af Robusta er noget færre. I denne intensive dyrkning kan udbyttet være så højt som 2,5 – 3,5 tons/hektar, men langt de fleste kaffefarmere må nøjes med ét ton eller mindre.

I nogle lande, f.eks. Colombia, forarbejder de fleste farmere selv frugten ved 'den våde metode'. Frugtkødet fjernes mekanisk og ved brug af vand, hvorefter bønnerne fermenterer i vandkar for at fjerne den sukkerlage, der omgiver bønnerne. Bønnerne tørres derefter i solen eller under en slags ventilerede drivhuse, kaldet beneficios (Fig. 5). De tørrede bønner sælges som pergamino, dvs. stadig med den tynde skal på. Denne fjernes oftest på en central tørmølle inden bønnerne eksporteres som grønne bønner. I bl.a. Nicaragua sælger farmeren den friske frugt direkte til en central kaffemølle, hvor forarbejdningen foregår. I andre lande, især i Afrika, tørres kaffebønnerne med frugtkødet på, som derefter fjernes mekanisk. Dette kaldes for 'den tørre metode' og anses af nogle for en inferiør metode. Kontrolleres den tørre metode nøje, kan man dog producere kaffe af høj kvalitet med specifikke smagsnuancer. Derudover findes der en lang række varianter af både den tørre og den våde metode.

Arealanvendelse og biodiversitet

I kaffens hjemland er skovene under stort pres. Kun omkring 10 % af skovdækket i de Østafrikanske højlandsskove er tilbage. Skovene konverteres til jordbrug og vigtige habitater for dyr og planter forsvinder. Der er dog stor forskel på typen af jordbrug. I Etiopien erstattes skovene bl.a. af kaffeplantager. Når kaffeplantagerne er store og intensivt drevet, fældes stør-

Fig. 6. Plantages funktion som habitat afgøres af skyggetræerne: a) 'mono-skyggekultur' af Eucalyptus, og b) diversitet af træer og bananer. Costa Rica, Nicaragua. Foto: Aske S. Bosselmann
Det er både insekter, fugle og større pattedyr, der drager nytte af skyggekaffen. Man har i mange år moniteret trækfugle fra Nordamerika som lever i og er afhængige af mellemamerikanske skyggekaffe-områder i vinterhalvåret. Dette har bl.a. resulteret i certificeringsordningen 'Bird Friendly coffee', som giver en merpris på kaffe dyrket under skyggetræer og ifølge økologiske forskrifter. Skyggekaffe spiller også en stor rolle i den såkaldte Jaguar-sti i Centralamerika, der forbinder fragmenterede skove til fordel for jaguaren og andre kattedyr, der har brug for store skovområder at leve i.

stedelen af træerne og dermed mister landskabet sin funktion som habitat. Er kaffeplantagerne derimod drevet som ager-skovbrug, ofte i mindre familielandbrug, bibeholdes mange af træerne som skyggetræer og som læhegn, og dermed er tabet af træarter og dyr, som lever i skoven, langt mindre (Tadesse et al., 2014).

På samme måde er kaffedyrkning rundt omkring i verden både med til at øge presset på skovarealer og biodiversitet, og til at bibeholde habitater og skabe et refugium for planter og dyr. Det er i høj grad dyrkningsformen, f.eks. med eller uden skyggetræer samt størrelsen af plantagerne, som afgør hvor stor en påvirkning kaffedyrkningen har på den eksisterende biologiske mangfoldighed (Fig. 6). Et stort meta-studie har vist, at skyggekaffe-områder kan rumme omkring 89 % af omkringliggende skoves biodiversitet, mens de intensivt dyrkede kaffeplantager kun rummer omkring halvdelen (Beenhouwer et al., 2013).

Lokale farmere, globale forbrugere

Kaffe dyrkes af mere end 25 millioner farmere verden over. Størstedelen af disse farmere ejer små stykker af jord fra 0,5 til 2-3 ha, hvor de foruden kaffe dyrker en række afgrøder såsom majs og bønner til eget forbrug og til det lokale marked. Fra skyggetræerne over kaffen får de frugt, tømmer og evt. brænde og andet materiale. Uden for høstsæsonen tager voksne familiemedlemmer ofte dagsarbejde på større farme eller hos lokale virksomheder. Denne portefølje af aktiviteter, også kaldet levebrødsstrategi, er med til at sikre farmerne og deres familier når kaffepriserne falder eller høsten slår fejl.

Inden kaffen finder frem til forbrugere verden over har den ofte været i hænderne på store internationale virksomheder. Bare fem virksomheder købte og ristede ca. halvdelen af verdens produktion af grønne kaffebønner i 2002. Kun en lille andel blev købt direkte fra farmerne; størstedelen blev købt fra store internationale handelshuse. Dette er bare to led i en lang og kompliceret værdikæde, der er med til at forklare hvorfor kaffefarmeren selv kun får en mindre andel af verdensmarkedsprisen. I det seneste årti har handlen ændret sig hen imod en større andel af certificeret og special-kaffer, såsom Fair Trade, Rainforest Alliance, Direct Trade mv. Dette øger ofte farmerens pris.

Europa og Nordamerika er de største kaffe-forbrugere, men der er en stigende interesse for kaffe i resten af verden i takt med at levestandarden stiger, folk flytter fra landet ind i byerne, og café-kulturen ført an af store kæder breder sig til hele verden. Samtidig ser man en øget differentiering af kaffe, som anprises med oprindelsesland, certificeringsmærker og produktionstyper. Den indonesiske Kopi Luwak kaffe er verdenskendt, da den lokale desmerkat spiser de røde bær, hvormed kaffebønnerne passerer gennem tarmsystemet. Dette har vist sig at være en ideel, 'naturlig' forarbejdning af kaffebønnen. Kaffen, der er kendetegnet ved noter af chokolade, bliver solgt til omkring 3000 kr./kg. Denne praksis har nu bredt sig til Thailand, hvor man bruger elefanter i stedet for desmerkatte, og til Peru, hvor vaskebjørne bliver fodret med kaffebær. I New York kan man således nyde en friskbrygget kop vaskebjørne-kaffe til 79 dollars – men så er det også inklusiv servering.

Kilder:

Ashihara, H., Sano, H. og Crozier, A. (2008): Caffeine and related purine alkoids: Biosynthesis, catabolism, function and genetic engineering. Phytochemistry 69, s. 841-856.

de Beenhouwer, M., Aerts, R. og Honnay, O. (2013): A global meta-analysis of the biodiversity and ecosystem service benefits of coffee and cacao agroforestry. Agriculture, Ecosystems and Environment 175, s. 1-7.

Davis, A.P og Rakotonasolo, F. (2001): Two new species of Coffea L. from northern Madagascar. Andansonia 23 (2), s. 337-345.

DaMatta, F. (2004): Ecophysiological constraints on the production of shaded and unshaded coffee: a review. Field Crops Research 86, s. 99-114.

Tadesse, G., Zavaleta, E., Shennan, C. (2014): Coffee landscapes as refugia for native woody biodiversity as forest loss continues in southwest Ethiopia. Biological Conservation 169, s. 384-319.

Også god læsning:

Pendergrast, M. (2010): Uncommon Grounds. The history of coffee and how it transformed our world. New York, Basic Book.

Artiklen er skrevet af:

Aske Skovmand Bosselmann
Adjunkt, Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. Forsker i kaffe og kaffefarmere, har udviklet undervisningsmateriale om kaffe til folkeskolen og giver foredrag om kaffens historie og dyrkning.

Af: Rasmus Skov Olesen

DET SKJULTE KAFFELAND

Når du hører ordet kaffe, hvilket land tænker du så på? Etiopien, Yemen, Honduras, Nicaragua eller Colombia? Der er et land, der overgår dem alle sammen. Det er verdens anden største kaffeproducent og det skal findes et helt anden sted på kloden. Geografisk Orientering har besøgt den hemmelig kaffegigant for at finde ud af, hvorfor vi ikke kender til deres bønner herhjemme.

”Jeg har hverken kone eller børn. Jeg plejer at sige, at jeg er gift med kaffen. Det er derfor min kaffebar hedder Married Beans”

Ordene kommer fra en ung kaffe-entreprenør, som stolt viser mig rundt i hans nyåbnede etablissement. Stedet minder mere om et laboratorium end en kaffebar. Der er glaskolber overalt. På væggene hænger der plakater, som ligner det periodiske system. Ved nærmere eftersyn viser det sig, at det er skalaer over de forskellige kaffesorter og deres aromaer. Bag disken står en ung pige med grydefrisure og runde briller. Hun er i gang med at hælde perfekt tempereret vand henover et filter med fint blendede kaffebønner. Der spreder sig en vidunderlig duft ud i rummet. Umiddelbart kunne man snyde sig selv til tro, at vi var på en smart kaffebar et sted i København. Det er i hvert tilfælde svært at tro, at vi befinder os i en lille søvnig bjergby i Vietnam.

Ejeren hedder Duy. Han er 29 år og har haft sit eget firma i snart 6 år. Han fortæller, at hans mål er at åbne folks øjne for god kaffe.

”Det vi forsøger at gøre her er, at udbrede en ny kaffekultur, hvor man nyder kaffen ligesom, man nyder en god vin.”

Det er dog de færreste, der forbinder Vietnam med god kaffe. Oftest er det lande som Etiopien, Colombia eller Nicaragua, der bliver nævnt, som de bedste kaffeproducenter. Derfor kan det også lyde overraskende, at Vietnam rent faktisk er verdens anden største kaffeproducent – kun overgået af Brasilien.

Fra forræderisk drik til hverdagsdrik

Den vietnamesiske kaffe er et levn fra kolonitiden. Den blev allerede bragt hertil af franskmændene i midten af 1800-tallet, men det var dog først omkring starten af det 20. århundrede at produktionen for alvor voksede. Den daværende kolonimagt iværksatte et større opdyrkningsprojekt i bjergene og store skovområder blev ryddet for at give plads til nye plantager.

Vietnamkrigen satte et brat stoppe for produktionen. Nogle af de mest blodige slag blev udkæmpet i de bjergområder, som tidligere havde været kaffens højborg og mange bønder måtte opgive deres marker. Derudover anså den vietnamesiske oprørsbevægelse det også for upatriotisk at drikke den varme franske drik. En ægte vietcong drak te – ikke kaffe.

Efter krigens afslutning i 1975 oprettede det kommunistiske styre store statsejede landbrugskollektiver i hele landet. Høsten skulle administreres af regeringen, og derefter skulle profitten distribueres ligeligt blandt bønderne. Det viste sig at blive en katastrofe. Uden det individuelle incitament til at dyrke og pleje jorden faldt produktiviteten voldsomt. Frem til midten af 1980erne oplevede befolkningen den ene hungersnød efter den anden. Samtidig viste systemet sig at være ineffektivt og korrupt. Modstanden fik til sidst styret til at gennemføre markante land- og markedsreformer, som i normal tale kaldes Doi Moi (renovation). Man opgav de statsejede kollektiver og fordelte jorden til individuelle familier.

Doi Moi var en succes. Siden reformerne i 1986

Fig. 1. I Vietnam bliver kaffen taget seriøst. På denne lille kaffebar kan man smage alverdens forskellige bønner, serveret på et utal af måder. Foto: Rasmus Skov Olesen

Fig. 2. Den høje beliggenhed og skyggen fra de omgivende nåletræer giver optimale forhold for at dyrke arabica bønner af høj kvalitet. Desværre er der ikke mange steder i Vietnam med de samme gunstige forhold. Foto: Rasmus Skov Olesen

og frem til midt 90erne steg kaffeproduktionen med 20 til 30 % om året. I dag står Vietnam for ca. 20 % af verdens samlede kaffeproduktion. Sektoren udgør 3 % af landets BNP og skaber en indkomst til 2,6 millioner mennesker – heraf 600.000 bønder. Kun 5 til 7 % af produktionen går til landets eget forbrug, resten eksporteres.

Kaffens konsekvenser

Men produktionen har også haft sine omkostninger. I Hoi An møder jeg en anden ung kaffeentusiast med det fransk klingende navn Le Ci. Han ejer en mindre kæde af små kaffebarer, og han er bekymret for den vietnamesiske kaffeindustri.

”Store skovområder er blevet ryddet, jorden er blevet udpint og vandet forurenet. Det er især store firmaer som Nestlé, der ødelægger landet. De kommer med alle deres kemikalier og tvinger produktiviteten op. Når så jorden er fuldstændig udpint og ødelagt efter 2-3 år, så rykker de bare videre til det næste område”.

Derudover står landets kaffeproduktion også overfor fremtidige udfordringer såsom tilpasning til fremtidige klimaforandringer, affolkning af landområderne, og krav om at møde den stigende efterspørgsel fra lande som Indien og Kina.

Sammen med Duy tager jeg ud for at besøge nogle af de lokale kaffeplantager. På den første plantage fortæller bonden os, at klimaet er blevet varmere og varmere, siden han startede med at dyrke kaffe for 14 år siden. Han forsøger derfor at give skygge til kaffeplanterne ved hjælp af passionsfrugter, som han gror henover kaffen. Det er dog lettere sagt end gjort. Han forklarer dilemmaet:

”På den ene side giver passionsfrugterne mere skygge, men på den anden side optager de vand og næringsstoffer, som ellers burde gå til kaffen.”

Han har også problemer med biller og bladlus, som angriber planterne, og selvom han gerne ville undgå at bruge pesticider, så er det svært at komme udenom. Han viser os de fluepapirer, han har sat op for at fjerne de uønskede dyr uden brug af kemikalier. Det er hårdt arbejde, for som hans siger:

”Desværre er det ikke nok med fluepapir. Det er også hårdt arbejde, at gøre det hele selv. Min børn har ikke lyst til at arbejde som bønder”.

På trods af de forskellige problemer, så har han dog en sundere og bedre produktion end de fleste. Kaffeplantagen ligger i en idyllisk sydvendt dal højt op i bjergene omgivet af høje nåletræer. Beliggenheden gør det muligt for ham at dyrke arabica bønner af høj kvalitet, hvilket er helt særligt i Vietnam, hvor robusta udgør 99 % af landets produktion. Hans kaffe bliver solgt til eksklusive kaffebarer i Ho Chi Minh City og ved hjælp fra Duy har de lavet direkte handelsaftaler, så de slipper for unødvendige mellemmænd.

Duy har startet et kaffekollektiv, eller en familie, som han kalder det, bestående af 15 forskellige bønder, som alle dyrker kvalitetskaffe. Målet er at få vietnameserne til at få øjnene op for god kaffe fra deres eget land. For som han siger:

”Vi har perfekte forhold til at dyrke noget af ver-

Fig. 3. Klimaet er blevet varmere og derfor forsøger bonden at give kaffeplanterne skygge ved at dyrke et 'tag' af passionsfrugter henover. Foto: Rasmus Skov Olesen

dens bedste kaffe. Derfor er det sørgeligt, at de fleste mennesker her i landet drikker skod-kaffe"

Den vietnamesiske kaffekultur

Jeg nikker genkendende til hans ord. Noget af det første, man lægger mærke til, når man første gang kommer til Vietnam, er landets helt unikke kaffekultur. Kaffen opfattes ikke længere som en 'forræderisk drik', men er tværtimod en indgroet del af den vietnamesiske hverdag. Der ligger en kaffebar på hvert et hjørne, og der hersker ofte en summende og livlig atmosfære. Om morgenen er der fyldt med mænd, som ryger og spiller kinaskak. Om aftenen finder man unge par, der sidder og rører genert rundt i hver deres iskaffe. Hvis man vil høre sladder, diskutere politik, date eller bare få nye venner, så er kaffebaren stedet, hvor man tager hen.

Selve kaffen er et helt kapitel for sig selv. Grunden til, at Vietnam ikke er en del af de fleste menneskers verdenskort over kaffelande, er fordi, at landet stort set kun producerer billige robusta bønner, som skjules i instant kaffe eller i andre lavprisprodukter.

For de fleste vietnamesere har dette dog ingen betydning. Oftest ristes den lokale kaffe nemlig sammen med smør, sukker og forskellige aromatiske tilsætningsstoffer, hvilket giver en tyk karamelliseret smag. Denne i forvejen søde og tjærede drik bliver så bagefter kombineret med fed kondenseret mælk. Der er derfor meget lidt smag tilbage af selve kaffen. Til gengæld er det ikke unormalt, at den første slurk både giver flimmer for øjnene og rumsterende tarme.

Ifølge Duy er der flere årsager til denne specielle kaffekultur:

"Mange vietnamesere finder det vigtigt, at få det der 'kick' ud af kaffen, og så drikker de den søde kaffe fordi, det både er billigere og fordi de har vænnet sig til smagen."

Den tredje bølge

Duy påpeger dog, at der er en stigende skepsis til den billige blandingskaffe blandt befolkningen. I løbet af de sidste par år, har medierne kunne berette om sager, hvor kaffen var blandet op med sundhedsskadelige tilsætningsstoffer og manglen på fødevareregulering har gjort, at mange vietnamesere ikke stoler på produkterne. Duy forklarer:

"Jeg oplever, at der er flere og flere, især unge mennesker, der gerne ville have ren og ægte kaffe. Det er kun 4-5 år siden, at vi begyndte at dyrke højkvalitetskaffe her i landet, men der er allerede langt større efterspørgsel end udbud."

Han kalder denne nye tendens for den tredje bølge.

"I Vietnam har vi haft tre forskellige kaffebølger. Den første er udbredelsen, af den søde billige kaffe, som du finder overalt på de små lokale kaffebarer. Den næste bølge var introduktionen af de store udenlandske kæder som Starbucks. Da de åbnede deres første kaffebar i Ho Chi Minh City stod folk i kø for at komme ind. Den sidste bølge er den, som vi arbejder med her. Den handler om at introducere høj kvalitetskaffe og skabe et direkte link fra bonden til kaffebaren."

ØVERST Fig. 4. Disse bønner bliver solgt til eksklusive kaffebarer i Ho Chi Minh City, hvor folk gerne betaler 4 til 5 gange så meget for en kop kaffe i forhold til de almindelige kaffebarer. Foto: Rasmus Skov Olesen

NEDERST Fig. 5. Kaffekulturen i Vietnam er helt unik. Det meste kaffe smager sødt og tjæret, men hvis man er heldig kan man også finde noget af verdens bedste kaffe. Foto: Rasmus Skov Olesen

Fig. 6. Duy er kun 29 år men har allerede haft sit eget kaffefirma i 6 år. Han repræsenterer den nye generation af vietnamesere, der går op i kvalitet frem for pris. Foto: Rasmus Skov Olesen

Han erkender dog, at det ikke bliver let at gøre dyr kvalitetskaffe til den nye norm.

"Det svært at ændre folks smag. Når du kun har smagt den søde og fede kaffe siden du var barn, så vil du sikkert synes, at rigtig kaffe smager bittert. Men jeg kan mærke, at der sker et skift i smagen, især blandt den unge veluddannede middelklasse."

Derudover forklarer han også, hvordan landet har en naturlig geografisk begrænsning for hvor meget kvalitetskaffe, der kan dyrkes. Arabicabønner kræver en lavere temperatur end robusta og derfor dyrkes disse bønner oftest i 1.300 til 1.500 meters højde. Der er kun få områder i Vietnam, der er højt nok oppe og her har regeringen oftest fredet de resterende skovområder, hvilket gør det svært at udvide produktionen. Udover de naturlige geografiske begrænsninger, så er det også svært at få de udenlandske markeder til at interessere sig for højkvalitetskaffe fra Vietnam. Duy mener, at det hænger sammen med det ry, som Vietnam har fået for udelukkende at dyrke billig discountkaffe.

"Vi har fået et dårlig ry på grund af alt den billige skod-kaffe, vi laver. Når folk fra Europa eller Nordamerika vil købe god kaffe, så vælger de sjældent kaffe fra Vietnam. Det er en skam, for i virkeligheden kan vi også lave noget af verdens bedste kaffe."

Forandringen skal komme indefra

Vi er vendt tilbage til den lille hippe kaffebar, hvor vi startede dagen. Det er så småt begyndt at simre udenfor. Min mave giver nogle mærkelige grynt fra sig. Det er nok al den kaffe. Jeg har både smagt koldpresset kaffe, kaffe brygget på v60 filter, siphon-dryppet kaffe og forskellige espressoer. Jeg har været igennem alle mulige typer af bønner, ristninger og egnsdele. Selv for en kaffeglubsk person som mig, er der trods alt grænser. Mens mine mave brokker sig, må jeg konstatere, at Vietnam virkelig har noget af den bedste kaffe, jeg nogensinde har smagt. Hvorvidt, resten af verden også vil få øjnene op for det, er dog mere tvivlsomt. Uanset hvad er der behov for alternativer til den nuværende kaffeindustri i landet, hvor udenlandske virksomheder udpiner jorden for at lave mest mulig kaffe til den laveste mulige pris. Ifølge Duy bliver forandringen nødt til at starte indefra.

"Hvis vi skal ændre kaffeindustrien her i landet, bliver vi nødt til at ændre på folks opfattelse af kaffe. Det er udmærket at udenlandske NGO'er kommer og forsøger at forbedre produktionen med Fairtrade certifikater og andre tiltag, men hvis vi vietnamesere ikke selv ønsker at drikke god kaffe, så er det al sammen ligegyldigt. Forandringen skal ske indefra."

Artiklen er skrevet af:

Rasmus Skov Olesen
Cand.scient. i geografi og medlem af GO-redaktionen. Bor og arbejder i Vietnam, hvor han underviser i udviklingsstudier for Oslo University College.

Af: Julie Hjerl Hansen

LUKSUSKAFFE

plukkes af små børn

Fig. 1. Den høje kvalitet af kaffe fra Guatemala skyldes bl.a. at kaffebærrene håndplukkes ét for ét i takt med, at de bliver røde og modne.
Foto: James Rodríguez/Danwatch

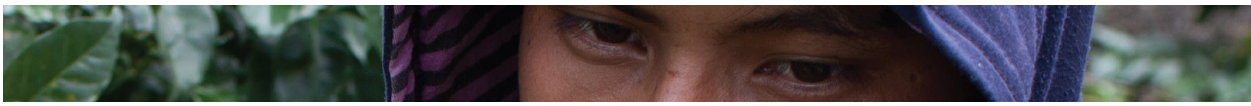

På Guatemalas kaffeplantager bliver kaffen plukket af børn på 6-7 år. Samtidig er der tegn på tvangsarbejde såsom bevæbnede vagter, gældsspiraler og tilbageholdelse af ID-papirer. Det viser en ny undersøgelse fra det undersøgende medie Danwatch.

En lille dreng i en forvasket lilla T-shirt strækker sin højre hånd frem for at plukke det røde, modne kaffebær fra busken. Rundt om ham i kaffemarken og langs vejen vrimler det med familier og små børn med kurve til at samle kaffen i. Vores sølvgrå firhjulstrækker snegler sig forbi kaffeplantagen, mens fotografen knipser løs bag de tonede ruder. Det gælder om ikke at blive opdaget af de bevæbnede vagter på kaffeplantagen. Vi har ikke mulighed for at stoppe og interviewe arbejderne, da vi ville sætte både deres og vores liv i fare.

Den lille dreng, der plukker kaffe, er ikke noget særsyn i Guatemala, hvor børnearbejde er udbredt.

"Det er meget almindeligt, at børn på seks til syv år plukker kaffe", siger Lesbia Amézquita, som er jurist i arbejderorganisationen Movimiento Sindical, Indígena y Campesino Guatemalteco (MSICG), der bl.a. forsøger at skaffe bedre kår for Guatemalas kaffearbejdere.

Guatemala producerer noget af verdens bedste kaffe til kvalitetsbevidste forbrugere, men en del af kaffen fremstilles under forhold, der strider mod internationale konventioner og Guatemalas egen lovgivning. Det viser Danwatchs undersøgelse af forholdene for kaffearbejdere i Guatemala.

Ifølge undersøgelsen er ulovligt børnearbejde og tegn på tvangsarbejde udbredt, og arbejdere og fagforeningsmedarbejdere, som forsøger at sikre kaffearbejderes rettigheder, risikerer at blive fyret eller udsat for trusler og vold.

Ulovligt børnearbejde

Under kaffehøsten i Guatemala migrerer hele familier til kaffeplantagerne. Små børn plukker kaffe på plantager bevogtet af vagter med skydevåben. Selvom hele familien hjælper til, tjener de tilsammen mindre end én minimumsløn, og ofte må de gå sultne i seng.

Der findes ikke præcise opgørelser over, hvor mange børn der arbejder på Guatemalas kaffeplantager, men i 2014 arbejdede 10,7 % af alle guatemalanske børn mellem syv og 14 år – heraf arbejdede 46,5 % i landbruget. Det viser tal fra Guatemalas nationale statistikinstitut. Det er ulovligt for børn under 14 år at arbejde i Guatemala.

Selvom børnearbejde er ulovligt, fortæller hovedparten af de 18 kaffearbejdere, som Danwatch interviewede i november 2015, at børn plukker kaffe på plantagerne. Mange af arbejderne fortæller desuden, at deres egne børn arbejder med at plukke kaffe.

Svarene stemmer overens med en undersøgelse, som den amerikanske ngo Verité lavede i 2011. Her svarede 87 % af 372 interviewede kaffearbejdere, at der arbejdede børn på under 14 år på den seneste kaffeplantage, hvor de selv havde været ansat. 22 % af arbejderne svarede, at der arbejdede små børn i alderen fem til otte år på kaffeplantagerne. 12 % svarede, at der arbejdede helt små børn på under fem år.

Tjener mindre end mindstelønnen

Kaffearbejdere i Guatemala risikerer at miste deres job eller blive udsat for trusler og vold, hvis de klager over arbejdsforholdene på plantagerne. For ikke at sætte kaffearbejdernes levegrundlag eller liv på spil er Danwatch nødt til at mødes med dem sikre steder i byer langt fra kaffeplantagerne.

I byen Coatepeque tæt ved Stillehavet møder Danwatch 10 kaffearbejdere. En kvinde i en pink T-shirt sidder med sin femårige pige på skødet. Den lille piges krop er helt slap. Hun er i dyb søvn, mens hendes mor fortæller, at hun selv har arbejdet på

kaffeplantager, siden hun var otte år gammel.

”Jeg ville hellere have været i skole, men jeg var nødt til det”, siger hun.

I dag arbejder hendes egne børn side om side med hende på kaffeplantagen. Den femårige pige samler nedfaldne kaffebær op fra jorden, og de to andre børn, en pige på 11 år og en dreng på ni år hjælper også med arbejdet.

”Hvis de hjælper til, kan vi plukke mere kaffe og tjene bare lidt mere”, siger hun.

Kaffearbejdere i Guatemala arbejder typisk på akkord og bliver betalt for mængden af kaffe, de plukker. Tilsammen kan kvinden med hjælp fra sine tre børn samle kaffe svarende til en løn på 30-40 quetzales (ca. 30 kr.) om dagen. Det er betydeligt under Guatemalas mindsteløn for én enkelt arbejder, som i 2015 var 78,72 quetzales (ca. 69 kr.) om dagen, og det er ifølge arbejdsorganisationer og eksperter almindeligt, at kaffearbejderne tjener langt under mindstelønnen.

Går sultne i seng

“Jeg tjener ikke nok til at købe tilstrækkeligt mad til mine børn”, siger kvinden i den pink T-shirt.

Samme melding kommer fra de andre mødre, som også tager deres børn med for at arbejde på kaffeplantagerne.

En kvinde iført blå stropbluse fortæller, at hendes to sønner på 10 og 14 år arbejder side om side med hende på kaffeplantagen. Tilsammen kan de tre hver måned plukke nok kaffe til at tjene cirka 500 quetzales (ca. 436 kr.).

Ifølge Guatemalas nationale statistikinstitut skulle en gennemsnitlig guatemalansk familie med 5,38 medlemmer i november 2015 tilsammen tjene 3540,60 quetzales (ca. 3.085 kr.) om måneden for at have råd til at købe de mest basale fødevarer – altså mere end syv gange så meget, som kvinden og hendes to sønner er i stand til at tjene. For også at have råd til tøj, gas, transportomkostninger og andre fornødenheder, skulle en familie på fem i november 2015 tjene 6.460,95 quetzales (ca. 5.630 kr.) - næsten tretten gange mere, end kvinden og hendes to sønner tjener.

En 41-årig kvinde i en hvid strop-trøje fortæller, at hun tager sine fire børn på 13, 10, 9 og 7 år med på kaffeplantagen. Selvom de alle fem arbejder dagen lang, har hun kun råd til at købe grøntsager hver 14. dag og kød en gang om måneden. Og når hun køber kød er det knogler fra en ko uden meget kød på.

”Både jeg og mine børn går sultne i seng næsten hver aften. Allerede om eftermiddagen begynder sulten, men der er intet at spise”, siger hun og fortæller, at familien nogle gange plukker vilde urter, når de løber helt tør for mad.

Har ikke andre muligheder

Ifølge Verdensbanken lever 59,3 % af Guatemalas befolkning i fattigdom

”Jorden er fordelt på meget få hænder”, siger Ursula Roldán Andrade, som er direktør for instituttet for geografi, territorie og globale dynamikker på Rafael Landivar-universitetet i Guatemala City. Ifølge FN’s fødevare- og landbrugsorganisation ejer under 2 % af landbrugene i Guatemala over halvdelen af den dyrkbare jord.

”De fleste almindelige mennesker ejer kun meget lidt eller intet jord”, siger Gustavo Palma, som er historiker og tilknyttet den samfundsvidenskabelige forskningsinstitution Avancso.

Mange Guatemalanere – særligt af Maya-herkomst - rejser derfor rundt i landet og bor og arbejder på forskellige plantager i høstsæsonen. Fordi så mange mennesker lever i fattigdom, er kampen om at få blot en eller anden form for arbejde og indtægtskilde stor.

”Der er så mange folk, der gerne vil have et job på kaffeplantagerne, at ejerne kan fastsætte lønningerne, som de vil, på trods af, at der eksisterer en officiel minimumsløn”, siger Gustavo Palma.

Migrantarbejdere har endnu sværere kår

Kaffearbejderne fra Coatepeque bor i deres egne hjem og tager hver dag til kaffeplantagerne for at arbejde. Selvom de bliver betalt lønninger langt under minimumslønnen og må sætte deres børn til at arbejde for at kunne brødføde dem, så har en anden gruppe kaffearbejdere endnu sværere kår; interne migrantarbejdere, som bor og lever med deres familier på plantager langt fra deres hjem under hele kaffehøsten.

I Huehuetenango i det vestlige Guatemala, mødes Danwatch med en gruppe arbejdere, der alle migrerer til kaffeplantagerne for at plukke kaffe under høsten. Alle arbejderne er af Maya-herkomst og taler Mam.

En arbejder med en rød kasket fortæller, at kaffearbejderne bliver indkvarteret i en stor betonbygning kaldet en galera, hvor der kun er gulv og tag men ingen ydervægge. Arbejderne sover på det kolde betongulv.

Danwatch:

Danwatch er et undersøgende medie

Danwatch laver journalistik i offentlighedens interesse. Gennem undersøgende journalistik belyser og dokumenterer Danwatch problemstillinger relateret til staters og virksomheders aktiviteter og samfundsansvar i udviklingslande og vækstøkonomier med et særligt fokus på CSR, menneskerettigheder, miljø og konfliktområder.

Fig. 2. Omkring 10 % af Guatemalas børn mellem 7 og 14 år arbejder, og børnearbejde er et udbredt problem på Guatemalas kaffeplantager. Foto: James Rodríguez/Danwatch

”Man tager et stykke plastik og lægger sig på gulvet”, siger arbejderen med den røde kasket.

En ung kvinde i en traditionel rød klædedragt stemmer i:

”Man vil gerne have, at solen står op så hurtigt som muligt. Det er ubehageligt”.

”Det er meget koldt, for der er ingen vægge – kun taget, og det er meget trangt, for man ligger der sammen med de andre familier – side om side”, siger en tredje arbejder med en blå vest.

Børn dør på plantagerne

Ofte bor der mellem 50-100 familier sammen i en galera, fortæller José Chic, som er medlem af fagforeningen Comité Campesino del Altiplano (CCDA).

”De sover som sardiner i en dåse, klemt sammen ved siden af hinanden”.

Han fortæller, at der typisk ikke er elektricitet i arbejdernes beboelsesområder, og at der ofte heller ikke er toiletfaciliteter, så arbejderne er nødt til gå ud mellem buskene.

”Der er store problemer med hygiejnen”, siger José Chic.

Selvom børnene arbejder side om side med deres forældre, er der ikke madrationer til dem.

“De giver ikke mad til børnene, kun til forældrene. Nogle gange får forældrene 3-5 majspandekager, som de må dele med deres børn”, siger den unge kvinde i den traditionelle røde klædedragt.

Hvis et barn bliver sygt er der ingen mulighed for at komme til lægen eller få medicin.

”Ingen af os ville arbejde på kaffeplantagerne, hvis vi kunne undgå det”, siger hun:

”Det er forbundet med mange lidelser. Nogle gange bliver børn syge, dør og bliver begravet på plantagerne”.

Går glip af undervisning

Når familierne migrerer til kaffeplantagerne, går børnene ofte glip af deres skoleundervisning.

”Hvis børnene går i skole, er de typisk nødt til at holde fri for at plukke kaffe”, siger Lesbia Amézquita fra MSICG.

I Guatemala er det så almindeligt for børn at arbejde på kaffeplantager, at skoleferien er planlagt efter kaffehøsten. Alligevel går eleverne typisk glip af både den sidste del af undervisningen inden ferien og den første del efter.

Af en rapport fra den amerikanske NGO Verité fremgår det, at 113 ud af 372 interviewede kaffearbejdere svarer, at børnene går glip af skoledage på grund af deres arbejde på kaffeplantagerne. Verité interviewede også skolelærere, som gav udtryk for, at børnenes skolegang bliver forstyrret af arbejdet under kaffehøsten, og at mange af børnene kommer bagud, mens nogle må gå et år om.

Guatemalas regerings uafhængige ombudsmand har et børnebeskyttelseskontor, som tager sig af sager

Brud på Guatemalas lovgivning

Arbejdstagerrettigheder i Guatemala er bl.a. beskyttet af forfatningen, arbejdsloven og andre love og reguleringer. Danwatch's undersøgelse viser bl.a. at Guatemalas egen lovgivning omkring børnearbejde, udbetaling af løn og mindsteløn bliver brudt på kaffeplantagerne.

Fig. 3. Danwatch fanger dette billede af en lille dreng, der plukker kaffe i november 2015. Plantagen er bevogtet af vagter med haglgeværer. Foto: James Rodríguez/Danwatch

Fig. 4. Mange kaffearbejdere bor på plantagerne under høsten. Nogle steder bliver de stuvet sammen i betonbygninger, hvor de sover på det hårde gulv. Foto: James Rodríguez/Danwatch

Fig. 5. Det lykkes Danwatch at skyde dette billede af små børn i beboelsesområdet på en af Guatemalas kaffeplantager i november 2015. Foto: James Rodríguez/Danwatch

om børnearbejde. Mæglingsdirektør hos ombudsmanden Mario Minera forklarer, at hvis arbejderes rettigheder bliver krænket, kan de klage til ombudsmanden, som så kan kontakte beskæftigelsesministeriets inspektører og sende dem ud på en plantage for at undersøge forholdene. Men ifølge Mario Minera hjælper det ikke, at ombudsmanden slår hårdt ned på plantager med børnearbejde:

"Hvis vi slår hårdt ned, holder de op. Men i det øjeblik vi forlader plantagen igen, fortsætter problemerne", siger han.

Børn påfører pesticider uden beskyttelsesudstyr

Udover at plukke kaffe og bære kaffesække bliver børnene også sat til andre arbejdsopgaver på kaffeplantagerne. En af de mest farlige er at påføre pesticider.

"Børnene blander også kemikalierne," siger Lesbia Amézquita fra MSICG, som har været med til at lave en dokumentar om kaffearbejdere i Guatemala. Hun fortæller, at de yngste børn, de så påføre pesticider, var syv år gamle. På de plantager, de besøgte i forbindelse med dokumentaren, så de cirka 20 børn sprøjte med pesticider.

Ifølge MSICG og andre arbejdstagerorganisationer, som Danwatch interviewede i Guatemala, anvender kaffearbejderne bl.a. ukrudtsmidlet paraquat, som er forbudt i EU, fordi det er ekstremt giftigt. Ifølge EU's klassificering kan man dø af at inhalere stoffet, ligesom stoffet kan skade organer ved længere eller gentagen brug, desuden kan stoffet give anledning til irritation af luftvejene.

"Børnene bærer hverken beskyttelsesbriller, masker, støvler eller andre former for beskyttelsesudstyr, når de påfører pesticiderne", siger Lesbia Amézquita fra MSICG.

Værste former for børnearbejde

Danwatch har kontaktet brancheforeningen for kaffeplantageejere i Guatemala, Anacafé, og spurgt, hvad de gør for at sikre, at der ikke er små børn, der plukker kaffe på medlemmerne af Anacafés kaffeplantager, og om de kan garantere, at børn ikke på-

fører pesticider uden beskyttelsesudstyr på Anacafés medlemmers plantager.

I et skriftligt svar skriver Anacafé, at de arbejder aktivt for at forebygge børnearbejde og forbedre levevilkårene i Guatemalas landdistrikter. Anacafé understreger desuden, at det er strengt ulovligt og et udtryk for de værste former for børnearbejde, hvis mindreårige påfører pesticider, og at Anacafé gennem workshops og uddannelse forsøger at informere deres medlemmer om lovgivningen og fremme, at den bliver overholdt. Anacafé oplyser desuden kaffeproducenterne om pesticider, der er forbudt at anvende internationalt.

"Men vi har ingen juridisk magt til at pålægge sanktioner i tilfælde af overtrædelser", skriver Anacafé.

Danwatch har også spurgt Anacafé, om Anacafé kan garantere, at kaffearbejderne på deres medlemmers plantager modtager lønninger over mindstelønnen, og hvad deres kommentar er til, at kaffeplukkerne fortæller, at de og deres børn går sultne i seng. Anacafé har imidlertid ikke svaret direkte på disse spørgsmål.

Tegn på tvangsarbejde

Ud over problemerne med børnearbejde er der også udbredte tegn på tvangsarbejde på Guatemalas kaffeplantager. Mange af kaffearbejderne, særligt dem af Maya-herkomst, rejser langt væk hjemmefra med deres familier for at arbejde på kaffeplantager under høsten. På nogle kaffeplantager ender arbejderne i gældsspiraler. De plukker kaffe uden at få udbetalt løn, mens de køber mad på kredit fra plantageejeren. På trods af dårlige forhold er det vanskeligt for arbejderne at forlade plantagerne, fordi deres ID-papirer er blevet inddraget, fordi de skylder plantageejeren penge, og fordi plantagerne er bevogtet af bevæbnede vagter. "Hvis folk arbejder og derved kommer i gæld, og hvis deres personlige identifikationspapirer bliver tilbageholdt, er det et klart brud på nogle af de mest fundamentale former for arbejdstagerrettigheder og tegn på tvangsarbejde, så det er nogle meget grove forhold", siger international ekspert i tvangsarbejde og menneskehandel Anders Lisborg.

Organisering i fagforeninger er farligt

På grund af voldelige overfald, mord og mangel på retfærdig rettergang er Guatemala ifølge den internationale sammenslutning af fagforeninger, ITUC, et af verdens ti værste lande at være arbejder i. Ifølge tal fra ITUC er mindst 53 fagforeningsmedarbejdere blevet myrdet mellem 2007 og 2013, og siden da er yderligere mindst syv blevet dræbt. Dertil kommer de

Fig. 6. Brancheforeningen for kaffeplantageejere i Guatemala, Anacafé, skriver til Danwatch, at foreningen arbejder for at forebygge børnearbejde og forbedre levevilkårene i Guatemalas landdistrikter. Anacafé understreger, at det er ulovligt og et udtryk for de værste former for børnearbejde, hvis mindreårige påfører pesticider. Foto: James Rodríguez/ Danwatch

Fakta:

Brud på internationale konventioner

FN's børnekonvention
Ifølge FN's børnekonvention artikel 32 har børn ret til beskyttelse mod økonomisk udnyttelse og mod at skulle udføre arbejde, som kan være farligt, gribe ind i barnets uddannelse eller skade barnets sundhed eller dets fysiske, psykiske, åndelige, moralske eller sociale udvikling. Guatemala har ratificeret konventionen.

ILO's konventioner om børnearbejde
ILO's konvention 138 og 182 om børnearbejde slår fast, at børn som udgangspunkt først bør arbejde, når de er over den skolepligtige alder, samt at børn ikke må udføre arbejde, som kan skade deres sundhed eller udvikling. Guatemala har ratificeret konventionerne.

ILO's konventioner om tvangsarbejde
ILO's konvention 29 og 105 forbyder tvangs- og obligatorisk arbejde og pålægger stater, som har ratificeret konventionerne at afskaffe tvangsarbejde. Guatemala har ratificeret konventionerne.

ILO's konventioner om organisations- og foreningsfrihed
ILO's konvention 87 og 98 sikrer foreningsfrihed og beskytter organisationsretten og den kollektive forhandlingsret. Guatemala har ratificeret begge konventioner.

Fig. 7. Under 0,1 % af Guatemalas kaffearbejdere er medlem af en fagforening. Det vurderer en af Guatemalas paraplyorganisationer for fagforeninger, MSICG. Foto: James Rodríguez/Danwatch

Metode:

Sådan undersøgte Danwatch forholdene for Guatemalas kaffearbejdere

- Danwatch besøgte Guatemala under kaffehøsten i november 2015. Danwatch besøgte kaffeplantager, interviewede kaffearbejdere, fagforeninger, eksperter og lokale myndigheder.
- Danwatch har fotodokumentation, som beviser, at små børn plukker kaffe på kaffeplantager i Guatemala, og Danwatch har desuden interviewet kaffearbejdere, som fortalte, at deres børn plukker kaffe på Guatemalas kaffeplantager.
- Danwatch har sammenholdt informationer fra kaffearbejdere, fagforeninger og eksperter med Den internationale arbejdsorganisation (ILO)'s indikatorer på tvangsarbejde og kan konkludere, at tegn på tvangsarbejde er til stede på kaffeplantager i Guatemala.
- Alle interviews med arbejdere er af hensyn til arbejdernes sikkerhed foretaget langt væk fra de kaffeplantager, arbejderne plukker kaffe på, og selvom alle arbejdernes navne er Danwatch bekendt, er arbejderne anonymiseret i undersøgelsen.
- I modsætning til tidligere undersøgelser af kaffe har Danwatch valgt ikke at kortlægge varekæden til enkelte kaffevirksomheder i Danmark, Europa og USA, da Danwatch frygtede, at de interviewede kaffearbejdere kunne spores, hvis vi oplyste navnene på de plantager, de arbejder på.

mange, som er blevet truet eller overfaldet.

De kaffearbejdere, som Danwatch interviewer i Guatemala, fortæller, at de bliver fyret og sortlistet, hvis de klager over forholdene på plantagerne, og at de ikke tør organisere sig i fagforeninger, da de er bange for at blive forfulgt, truet eller dræbt.

Blandt andet fordi arbejderne ikke er organiserede i fagforeninger, har de ingen skriftlige kontrakter og modtager ofte heller ingen lønsedler.

Luksuskaffe giver ikke nødvendigvis bedre vilkår

Ifølge José Chic, som er medlem af fagforeningen Comité Campesino del Altiplano (CCDA), er problemerne med børnearbejde og manglende overholdelse af minimumslønnen til stede selv på plantager, der sælger luksuskaffe.

"Det faktum, at en kaffeplantage er velstående og leverer kaffe af høj kvalitet, betyder ikke, at arbejdsforholdene er anderledes", siger han.

Det bekræftes af en af de kaffearbejdere, som Danwatch har mødt i Guatemala. Han fortalte, at han var endt i en gældsspiral, og at hans personlige ID-papirer blev tilbageholdt på en af de kaffeplantager i Guatemala, som vinder medaljer for kaffens høje kvalitet.

Forbrugerne er en del af løsningen

Brancheforeningen for kaffeplantageejere i Guatemala, Anacafé, skriver til Danwatch, at foreningen ikke er bekendt med, at der forekommer tvangsarbejde i kaffesektoren, men at Anacafé uddanner kaffeplantageejere i arbejdstagerrettigheder og arbejder for at bekæmpe børnearbejde.

"Anacafé anerkender, at vi har store udfordringer i kaffeværdikæden. Anacafé fortsætter med at arbejde og engagere sig i sektoren i forsøget på at skabe forbedringer og social, økonomisk og miljømæssig bæredygtighed", skriver Anacafé.

Ifølge Anacafé er bestræbelserne på at skabe forandringer dog ikke nok, hvis ikke også forbrugere og virksomheder engagerer sig.

"Hvis Anacafés arbejde for at fremme mere bæredygtig kaffeproduktion skal lykkes, så er det vigtigt, at industrien og forbrugerne af kaffe også er en del af processen", skriver Anacafé, som mener, at der er en ulige fordeling af økonomisk afkast i kaffens værdikæde:

"Forbrugerne ved ikke, at under 1 % af den pris, de betaler, går til producenten".

Født til at være kaffearbejder

Tilbage på kaffeplantagen, hvor den lille dreng i den forvaskede lilla T-shirt plukker de røde bær fra kaffe-

Fig. 8. Lesbia Amézquita, som er jurist i arbejderorganisationen MSICG har været nødt til at tilbringe en periode i eksil, fordi hun følte sig truet. Foto: James Rodríguez/Danwatch

Sådan ser tegn på tvangsarbejde ud ifølge ILO

FN's internationale arbejdsorganisation (ILO) har fastlagt en række såkaldte indikatorer eller tegn på tvangsarbejde. Ifølge ILO kan tilstedeværelsen af en enkelt indikator i nogle tilfælde være tegn på, at der er tale om tvangsarbejde, mens samspillet mellem flere indikatorer i andre tilfælde kan pege i retning af tvangsarbejde. De 11 indikatorer er:

[1] Misbrug af sårbarhed
[2] Bedrag/vildledning
[3] Indskrænkning af bevægelsesfrihed
[4] Isolation
[5] Fysisk og seksuel vold
[6] Intimidering og trusler
[7] Fratagelse/tilbageholdelse af identitetspapirer
[8] Tilbageholdelse af løn
[9] Gældsslaveri (mad, bolig, rejseomkostninger fratrækkes lønnen, red.)
[10] Urimelige arbejds- og levevilkår
[11] Overdreven overarbejde

Kilde: ILO

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_203832.pdf

busken, laver en familie mad over åben ild foran den åbne betonbygning – den såkaldte galera - som arbejderne sover i. Ved siden af beboelsesområdet står vagter bevæbnet med kraftige skydevåben. Overalt vrimler det med små, barfodede børn.

Mange af børnene kan se frem til at arbejde på kaffeplantager resten af deres liv.

"Fattigdom nedarves. Deres forældre arbejder på kaffeplantager. De er selv født der, og de kommer til at arbejde der som voksne", siger Lesbia Amézquita. ■

Artiklen er skrevet af:

Julie Hjerl Hansen
journalist, Danwatch

NAMIBIA

– oktober 2016

Namibia har en meget flot og storladen natur – og en meget sammensat befolkning, der tilsyneladende lever fornuftigt med hinanden. Indtryk af land og befolkning fra en 12 dages rundtur.
De lidt spøjse stedsangivelser skyldes, at byerne ligger med 100-150 km's mellerum. Der er ikke ifølge kortet mindre, navngivne bosættelser mellem.

Fig. 1. Lise skriver os ind.

Fig. 2. Farmer Danie blandt sit kvæg fortæller om farmen. Foto: Mette Plesner

Kvægfarmeren fortæller

Vreugde Guest Farm på grusvejen D 2710 nord for Outjo.

Vi sidder alle ni på ladet i det særlige 'safari'-køretøj til ni personer, som vi prøvede en del gange på turen. Ved siden af står farmeren Danie blandt en meget broget forsamling på ca. 100 stykker kvæg af forskellige racer. Rundt om breder det tørre, flade landskab sig 'uendeligt' med grå, stenet jord, gulligt afsvedet tuegræs og bladløse buske og småtræer. Han fortæller om sine trængsler med at drive kvægfarm i disse tørre år. Sidste ordentlige sommerregn hos dem kom i 2011. Temperaturen er 30 C her i deres forår og slutningen af tørtiden, men luftfugtigheden kun ca. 30 %.

Med normalregn kræver 1 styk kvæg 15 hektar for at kunne finde tilstrækkeligt med græs. Har koen kalv, kræves 20 hektar. En farm skal have mindst 500 stk. kvæg for at løbe fornuftigt rundt. En farm bør derfor have op mod 10.000 hektar som standard (= 10 km²).

Familien havde aktuelt kun 200 og 'et eller andet' stk. kvæg (kun kødkvæg) pga. tørken – af meget blandet race. De burde have 100-125; men han kan intet få for resten, så længe ingen tør bygge en ny besætning op. Men når regnen kommer, så vil de sælge – når den altså kommer. Aktuelt kan de skaffe vand nok fra egne boringer og foder nok. Om regnestykket går op for dem, kan kun tiden vise.

Kvæget var af meget forskellig race – indisk Bramin (tåler de fleste tropeinsekter og deres sygdomme), Hereford, Simmentaler og Tysk Plettet Sort-Hvid – og en mangfoldighed af blandinger. De gik efter at producere troperesistente, korthårede og kødfulde dyr. Braminerne sørger for de første ting, de andre skal give fylden.

Malkekvæg er en meget sjælden foreteelse i Namibia (højst fem farme i alt).

De har også et par hundrede får af den særlige Namibiske race – nærmest glathå-ret. De stiller ikke så store krav – og giver en del kød. Det bruger de bl.a. til at give til de ansatte på farmen af Herero-stammen. De er kødspisere, så enten fanger de det selv med snarer (som er til fare for alle dyr), eller også leverer farmen det.

Sygdomme mv. klarer de selv. Dyrlægen har 150 km og koster mere at få frem end en ko er værd.

I realiteten lever farmen aktuelt af at være "Guest Farm" – en luksuriøsere udgave af bondegårdsferie.

Farmeren Danie (ca. 70 år) kan føre sin slægt tilbage til en norsk hvalfanger fra Bergen, der i 1600-tallet gik i land i Cape-provinsen. Resten af hans slægt er

Fig. 3. Bramin-tyren – den flotteste af hans få tyre.

Fig. 4. Rundviser "Sharon Stone" fortæller om traditionel medicin – på engelsk.

afrikaans-talende boere, der i 1880'erne rykkede derfra og til den nuværende farm i det nordlige Namibia. De ville væk fra de mere og mere påtrængende englændere i Cape-provinsen (den første Boerkrig var i 1880' erne og blev vundet af boerne, så de kunne være i fred nord for Cape).

Fruen Elsie stammer fra et tysk par, der i 1910 udvandrede til det daværende Tysk Sydvestafrika.

Det par er sikkert meget typisk for hovedparten af det hvide befolkningselement på 5-6 % af befolkningen.

Khosa-snak i "The Living Damara Museum"

På vejen D 2612 ved Twyvelfontein vest for Khorixas

Mellem to enorme klippeblokke, 15-20 m over terræn er en 1,5 m bred passage. Et lille bord er bygget op af sammenbundne, krogede pinde og en flad sten er grundlag for betaling af entre. Mens turleder Lise skriver løs, pludrer de tre unge, mørkebrune Damara-kvinder løs på deres herlige khosa-sprog med tre forskellige klik-lyde. Et '!' svarer til det klik vi naturligt kan frembringe. De to andre fangede jeg ikke.

De unge kvinder var, som resten af 'beboerne' iført lændeklæder af gedeskind. Kun mødre dækkede også brystpartiet.

Klik-lydene kan de lidt ældre af os huske fra Miriam Makeba's storhit i 1960'erne – 'Qlick-song'. Det lød virkeligt herligt – og de serverede dem med stor glæde – formentlig i remser a la vores 'rød grød med fløde'.

Da vi ikke kunne udtale hendes navn inkl. klik-lyde, kunne vi kalde hende Sharon Stone – sagde hun med et stort grin!

Vi var kommet til et levende museum for Damara-folkets kultur – i stil med jernalderbopladsen i Lejre Forsøgscenter. Her 'arbejder' deltagerne frivilligt for at bevare den kultur, som deres almindelige liv i det namibiske samfund ikke mere rummer plads til.

Det gav virkelig indtryk af, at de med glæde viste deres kultur frem. Vi oplevede to andre eksempler, hvor jeg ikke tror, at frivilligheden var helt så udtalt. Det var ikke så behageligt.

Der var forskellige 'stationer': tænding af ild, smedens redskabsfremstilling, fællesdans, perle- og smykkefremstilling af skaller fra strudseæg og porcupine-pigge, tilberedning af gedeskind til beklædning mv. samt ikke mindst 'apoteket' fra planter og bl.a. elefantgødning. Ganske imponerende, hvad de uden videre har kunnet få lindret eller kureret. De manglede kun at vise fremstilling af reb fra plantefibre, som vi så hos 'bushmen' – simpelt og effektivt.
Vi så intet om traditionel religion – formentlig fordi 80-90 % af befolkningen er kristne (lutheranske eller katolske).

Damara'erne udgør 7 % af befolkningen.

Fig. 5. En 'ældre' mand afhårer gedeskind med en skraber – mandsarbejde.

Fig. 6. Den lokale guide 'kridter banen af' m.h.t. at fjerne forstenede stykker fra stedet – 5.000 N$ eller 12 måneders fængsel.

'Petrified Forest' og Welwitschia Mira-bilis – forstenede træer og Namibias nationalblomst

På grusvejen C 39 vest for Khorixas

Området er let bakket – nærmest en floddal, men som overalt i Namibia er floderne wadi'er (udtørrede floder) uden for regntiden. Som alle steder er der varmt og knastørt. Træer og planter ser ud derefter.

Forstenede træer er dannet som forstenede søpindsvin hos os. Hos os er det typisk ret let flint, der har fyldt hulrummet efter organismen ud. I Namibia er det en meget magnesiumholdig masse, der giver en ganske høj massefylde – nærmest som rent metal. Selv små stykker var ret tunge.

Guidens fortælling bragte os årmillioner år tilbage i tiden – til en stor havbugt der fik tilført ækvatorialt voksende fyrretræer med floder og havstrømme. De blev begravet i havaflejringer – og blev i årmillionernes løb 'forstenede' – og er som det foreløbigt seneste trin bragt op til overfladen i Namibia.

Det længste eksemplar, der er opdaget, er på 31 m's længde og op til 1 m i diameter. Der er også et eksempel på en hul udgave. Om det så oprindeligt var et hult træ, eller der er en anden forklaring, sætter kun fantasien grænser for.

I området så vi også en del eksempler på Welwitschia Mirabilis – nogle helt små med to blade, nogle på omkring 100 år og enkelte på 500-1.000 år. Den gør ikke meget væsen af sig her i tørtiden.

Welwitschia Mirabilis sætter kun nye spirer, når den oplever mindst 10 mm regn på et par dage. Det gør den langt fra hvert år. Følgelig tager det mange år at blive 'stor'.

Det største nulevende eksemplar i hovedstaden Windhoek på 1,8 m menes at være 1.500 år. Planten er endemisk for – findes kun i – Namibia.

Fig. 7. En 10-15 m lang stamme, ca. 1 m i diameter.

Fig. 8. En 120-årig Welwitschia.

En skole langt ude på landet

Otjikandero Himba Village på vejen C 40 øst for Kamanjab

Landsbyen var en slags foranstaltning for forældreløse Himba-børn, organiseret efter samme princip som en SOS-børneby. Så langt så godt. Men den blev bl.a. finansieret ved, at beboerne (især voksne kvinder) blev 'udstillede' som eksempel på en traditionel Himba landsby, hvad det ikke var. Mændene var 'forbavsende' fraværende. Himbaer har en (efter vores mening) grusom tradition om at banke de nederste fire fortænder ud på drenge og piger i 10 års alderen. Direkte forespurgt bekræftede en af de unge kvinder, at hun var indforstået med traditionen. Hun så ikke ud som om, at hun mente det. Den mandlige guide konstaterede, at han slap, da han var på kostskole på det tidspunkt. Derfor springer jeg over billederne fra det.

I stedet kan vi hæfte os ved den skole, der er en del af projektet. Den var primitiv – i et lerklinet hus med bølgebliktag på højst 30 m².

Fig. 9. Læreren foran sin skole. Hun boede selv i 2/3 af den.

Fig. 10 & 11. Endevæggen i det 10 m² undervisningslokale. Man klarer sig med lidt.

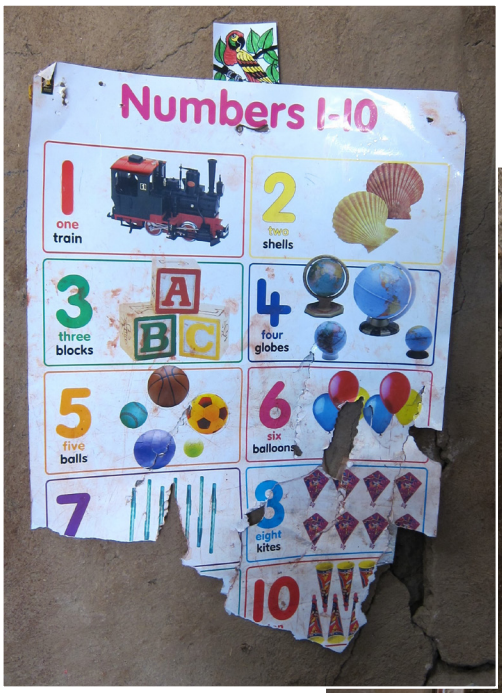

Fig. 12 & 13. Lærerstaben (ved siden af døren ind til privaten) og en anden af undervisningstavlerne. Engelsk er det (mest) officielle sprog i Namibia.

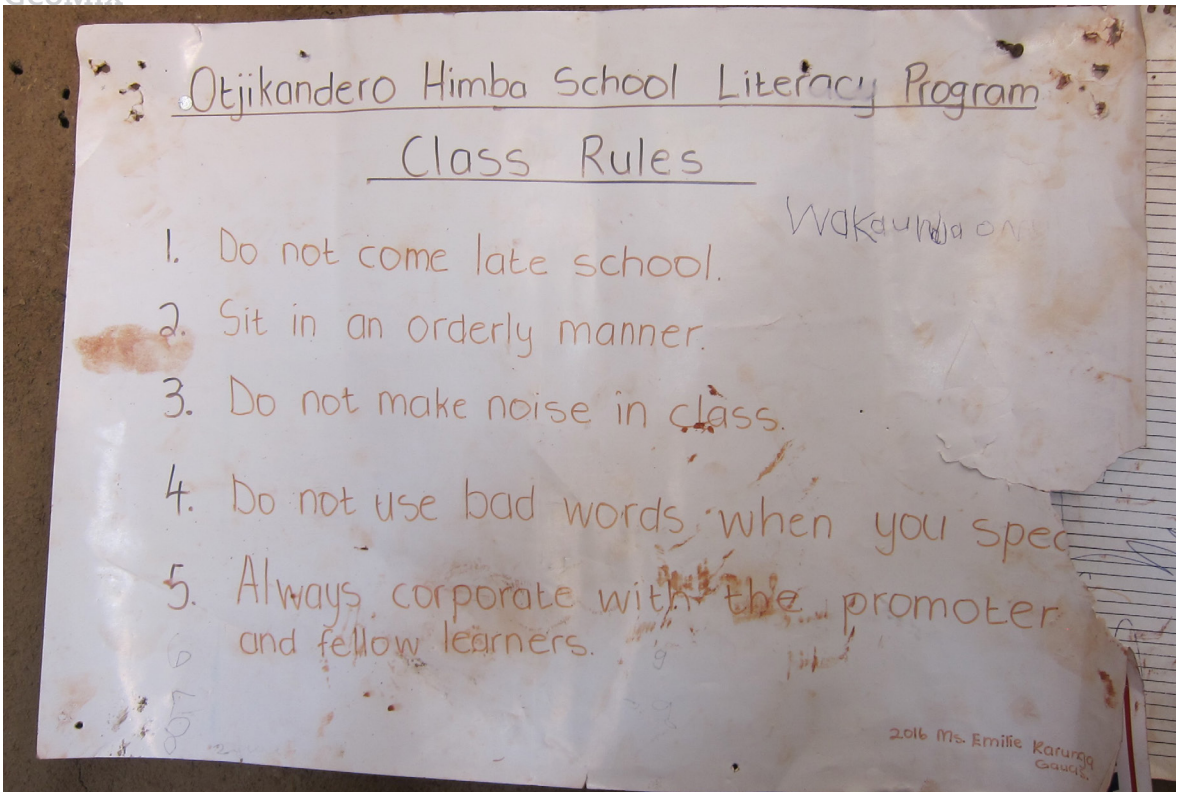

ØVERST Fig. 14. Husreglerne – hvor er børn og voksne dog dejlig ens verden over.

NEDERST Fig. 15. Redskabet for geografiunder-visningen. Det var her et par medbragte plakater fra GO-forlaget kom helt til deres ret – bl.a. et verdenskort.

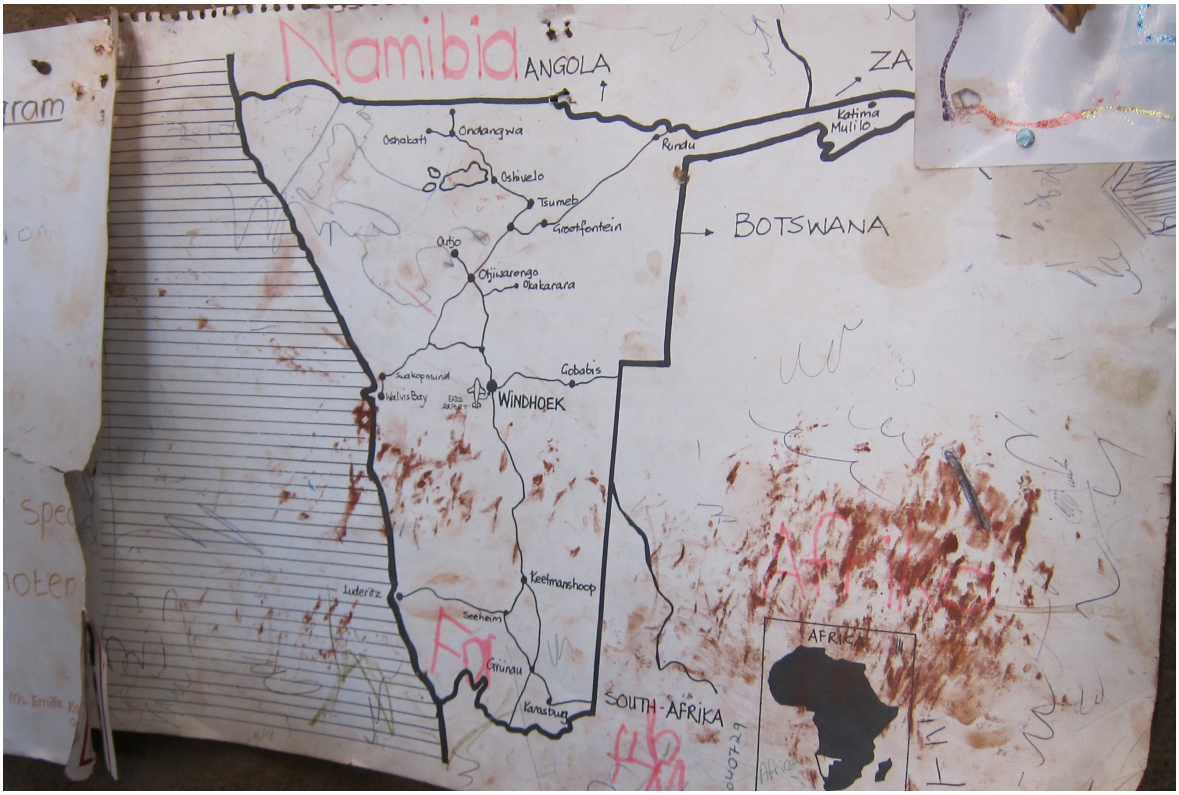

ØVERST Fig. 16. Solopgangen afventes i Sesriem ved gate'n ind til Sossusvlei.

NEDERST Fig. 17. Klit 45 – de fleste turistbussers stoppested til klitbestigning. Klitten er 100-150 m over terræn.

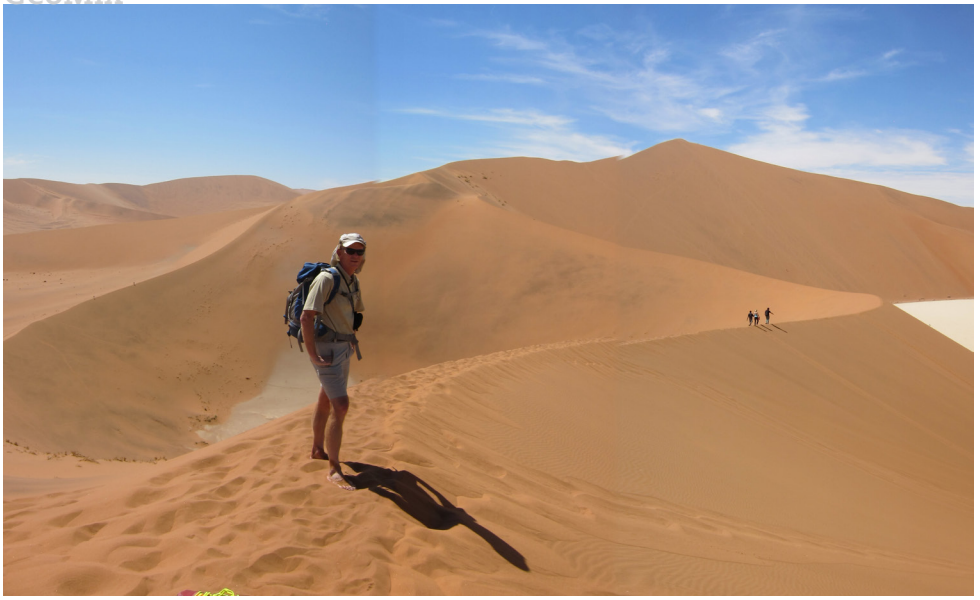

Fig. 18. Kongen over dem alle – 'Big Daddy' på 340 m høj over terræn i baggrunden, set fra forløberen på vel den halve højde. NB. Billedet er sammensat og er derfor lidt ujævnt i linjerne.

Klitter i Sossusvlei – Deadvlei

Midt i Namib-Naukluft National park på 55.000 km² (Danmark er ca. 43.000 km²) sydvest for Windhoek og Rehobot

Sossusvlei var oprindeligt en flad vand-formet slette. I årtusindernes løb er der fløjet sand ind fra Atlanterhavskysten 50 km mod vest. Det har skabt de op til 340 m høje klitter af rødt sand. Sandet er oprindeligt skyllet ud i havet af Oranjefloden på grænsen til Sydafrika, af Benguela-strømmen bragt de 500 km nordpå og skyllet op på stranden.

Klitterne har spærret fra afløbet fra vlei'erne (en vlei er en lavning med flad bund på afrikaans), hvilket har kvalt akacietræerne. Det stillestående vand (når der er noget af det) får leret til at sive ned om rødderne og lukke dem inde – selv 70 m nede i undergrunden.

Vi boede desværre ikke inden for gaten. Så kunne vi være kørt derind i nattens løb. Nu havde vi et time-slot på 6 timer, før vi skulle være ude af gaten igen. Det begrænsede udfoldelserne noget derinde.

Billedet giver et godt indtryk af den vand-formede grundflade i terrænet og de meget imponerende klitter. Der fandtes lineære klitter og stjerneklitter i området. Klit 45 er et eksempel på en lineær – ryggen er én lang linje, selvom den snor sig.

Akacietræernes stammer bliver med tiden næsten sorte (svært at se i det stærke sollys). De antages at være op til 1.000 år gamle. Mine fødder afslører, at der til tider strømmer vand – bunden er ikke helt flad.

Big Daddy er en stor stjerneklit. Det finkornede, grå støv kommer inde fra øst. Når regntiden skyller det ned, danner det den lerede bund i vlei'erne.

Fig. 19. Deadvlei med de oldgamle døde akacietræer

Braai i Windhoek – om hjørnet fra barndommens gade

Turlederen havde fået os inviteret ud til braai (barbeque på afrikaans) hos en gammel dame, Aase, der taler dansk – og hendes søn Hans og svigerdatter Andrea / "Sandy" (sydafrikaner) og deres datter Katie på 13 år den sidste aften. Det blev en meget hyggelig aften på terrassen i Klein Windhoek.

Den meget store villa (to boliger) er som alle villaer på de kanter omgivet af høje mure, pigtråd, el-hegn e.lign. og med en stor videoovervåget låge. Sådan er sikkerhedssituationen, selvom den ikke er helt så grel (endnu) som i Sydafrika. Vores guide insisterede også på at køre os de 1½ km fra og til hotellet.

Aktuelt er det dog mere manglen på vand, der bekymrer alle. De havde fået opstillet to mega-store tanke (meget større end vores standard villa-olietanke) ved huset til at opsamle tagvand. Det er faktisk ulovligt i Namibia. Vandet tilhører staten. Der er brug for at få

Fig. 20. Deadvlei set lidt ovenfra.

nedsivet så meget vand som muligt for at sikre grundvandsressourcerne.

Aase blev født omkring 1930 af to dansksprogede nordslesvigere, der var udvandret til Tysk Sydvestafrika ca. 1910 fra Aabenraa (Apenrade, som det officielt hed dengang). Hun blev opdraget på dansk derhjemme, gik i tysk skole og studerede siden hollandsk/afrikaans på universitet i Sydafrika. Hun taler så i øvrigt også engelsk og et par indfødte sprog.

Hun talte et charmerende, omend lidt forældet dansk med en accent som en tysksproget sønderjyde gør det i dag. Det lød for mig meget bekendt. Da jeg tilfældigt hørte efternavnet Callesen blev det rigtig interessant. Hendes far var en bror, fætter, nevø e.lign. til den Callesen, der i 1890'erne grundlagde Callesens Maskinfabrik i Aabenraa – som fungerede i bedste velgående i 1960'erne 200 m fra mit barndomshjem. Sønnen Hans er tilsvarende født og skolet i Namibia og Sydafrika (ingeniør i mineudstyr). Han og Sandy havde boet i Aabenraa i et år i starten af 1990'erne. De var nu efter 20 år i Kapstaden flyttet til Windhoek for at tage sig af Aase på hendes rigtig gamle dage.

De fortalte også, at der i Windhoek i dag er et bygningskompleks "Kolstruphus". Der findes et tilsvarende i Aabenraa – som jeg boede i et år i 1958-9.

Jeg har lovet Hans at grave lidt frem om, hvordan det gik familieforetagenet i Aabenraa.

Meget besynderligt sådan at krydse sit spor så langt fra hjemmet – og helt uventet.

Guiden – en alsidig herre

Vores guide var i sving 10-12 timer i døgnet på hele turen og var 'selvfølgeligt' enechauffør på de mange km. Det misunder jeg ham ikke. Det må have været hårdt.

Han var såmænd 'kun' 78 år, men still going strong. Han var ældre end alle os deltagere. Vi gætter på, at hans liv ikke nødvendigvis har gjort det muligt at spare op til pensionen.

Han var en nærmest uudtømmelig kilde af viden om dyr, planter, naturen i øvrigt, de forskellige stam-

Fig. 21. Aase Geel pakker gaven ud med sønnen Hans Callesen i baggrunden. Foto: Lise Rosenberg

mer og folkeslag i Namibia, deres og landets historie – og han delte meget gerne ud af sin viden. Den har han samlet gennem et langt liv med opvækst på en farm i Namibia, uddannelse i Sydafrika (Namibia fik først et universitet efter uafhængigheden) og arbejde i Zambia, Botswana, Sydafrika og Namibia.

Og selvfølgeligt talte han afrikaans, tysk, engelsk og et par indfødte sprog og kan måske klare sig på et par stykker til. Et meget spændende menneske at snakke med.

Eneste minus for mig var, at han havde en tendens til at kommandere med personalet rundt omkring. Måske lidt svært at lægge fra sig, når de første 50 år af ens liv har været med apartheid eller noget der ligner.

Og alt det andet.

Vi oplevede også en masse andet:

- Tysk soldaterkirkegård ved Waterberg fra Herero-krigen i 1902-04, som gav anledning til von Trothas berygtede "Herero Erlass", som senest Erdogan har fundet det betimeligt at minde tyskerne om.
- Gravmælet for "Our heroes and heroines of 10'th December 1959, martyrs of the Namibian revolution", som blev dræbt under protesterne mod flytning af deres slumby som led i sydafrikanernes apartheid-opdeling af Windhoeks indbyggere i hver deres boligområder (i vesten ikke nær så kendt som 'Sharpeville-massakren' et par år senere i Sydafrika).
- Bushmen's malerier og ristninger (a la vores helleristninger) i flere omgange.
- Vingerklip i et 'Monument Vally'-lignende landskab,
- 'Organ Pipes' – en søjleba-

Fig. 22. Guidens skilt

Fig. 23. Afsked med guide David i Hosea Kotako Int. Airport 40 km øst for Windhoek.

Fig. 24. Den var ristet og krydret ganske heftigt! Det smagte den mest af!

Fig. 25. Oryx - Namibias nationaldyr, der p.g.a. en særlig afkølende blodforsyning af hjernen kan leve i ørkenerne.

salt-lignende formation.

- En stribe fantastiske solnedgange.
- En fantastisk stjernehimmel over lodge'rne, som man kun ser langt fra byers lys og steder, hvor luftfugtigheden er lav (med bl.a. Sydkorset, hvor 4½ gang korsets længderetning mod højre – trukket ned på horisonten markerer 'true south', ifølge David).

Og en længere række af dyr og fugle – f.eks. Vortesvin, der på trods af udseendet kan virke charmerende, Namibias nationaldyr Oryx-antilopen (stor som en kronhjort), hønsefuglen "Guineafowl" og de 1½-2 m høje fugle "Kori trappe" (største fugl, der kan flyve) og Sekretærfuglen – ud over de traditionelle: Elefant, sort næsehorn, giraf, løve, hyæne, kudu, zebra (to arter), blå gnu, struds, hartebeest, springbok, impala, 'bat-eared fox' osv. Samt Davids grundige indføring i de vigtigste træer, buske og planter i øvrigt – bl.a. træerne Mopane, Camelthorn, Quiver, Bottle og Akacie, Malakani-palmen, den kaktuslignende, giftige Euphorbia (bruges af bushmen til deres pile) – og i småtings-afdelingen 'Ostrich Salad'.

Vi fik ikke set bl.a. uranminerne ved Swakopmund, saltudvinding i Walvis Bay, diamantområdet ved Lüderitz (midt i "Sperrgebiet", som det fortsat hedder) eller Fish River Canyon (en mindre udgave af Grand Canyon). På 12 dage var det ikke muligt også. Det var OK!

Vi kørte knap 3.000 km alligevel – det meste på rumlende grusveje (maks. 100 km/t), som vi formentlig sent vil glemme.

Og så lige til slut på afrejsedagen skulle vi prøve noget traditionel Namibisk mad, som indbefatter denne type føde – en larve, der lever i Mopane-træets store seglformede frugt - serveret med hirsegrød og kogt spinat.

Tak til Lise, Aase, Helga, Mette & Kjeld, Ruth & Torben for hyggeligt og konstruktivt selskab på turen og særskilt tak til Lise for en stor indsats for at virkeliggøre turen og for ledelse af turen!

Else Marie og Jørn, Virum

Alle billeder er mine egne, bortset fra de to med særskilt markering

Fig. 1. 'Når tre fag løfter i flok'. Foto: Hannes Dau

PÅ TVÆRS MED GEOGRAFI

Af: Hannes Dau, Katrine Matlok Maes & Magnus Laurits Tvarnø

Som geografilærer i folkeskolen, skal man kunne arbejde tværfagligt med de andre naturfag. Tværfagligt samarbejde giver en række muligheder, men også nogle begrænsninger. I artiklen ønsker vi at sætte fokus på, hvordan man som lærer, kan indtænke tværfaglighed i sin undervisning.

Eleverne glæder sig til en lidt anderledes undervisning, lærerne river sig i håret - der er planlagt projektuge i udskolingen. De tre naturfag i folkeskolen skal arbejde sammen inden for et fast emne, og eleverne skal gennem deres projekt opnå mål fra alle fag. Forberedelsestiden er presset, emnet er ikke lige til højrebenet. Det er svært at skabe sammenhæng. Bagefter sidder lærerne tilbage med fornemmelsen af, at de lige har mistet en hel uges fagtimer. I det mindste har eleverne haft det sjovt - trøster de sig med, og halser videre med hver deres undervisning, for at opnå de fagspecifikke mål. Imens lærerne arbejder videre, stiller vi os som lærerstuderende, spørgsmålet:

Hvilket potentiale er der i at arbejde tværfagligt og hvordan kan tværfaglighed tænkes ind i geografifaget?

Tværfagligheden flytter ind

Som lærerstuderende har vi oplevet situationer som ovennævnte, hvor tværfaglighed har været en klods om benet for lærerne. I enkelte tilfælde bliver tværfagligheden et mål i sig selv, og i den forbindelse kan man sætte spørgsmålstegn ved om udbyttet bliver tilstrækkeligt. Men tværfaglighed er kommet for at blive. Den fællesfaglige naturfagsprøve og Undervisningsministeriets krav om seks fælles naturfaglige

forløb i udskolingen vidner om dette (UVM 2016). På læreruddannelsen er tværfagligheden også kommet i fokus. I 2013 oprettedes ASTE-linjen (Advanced Science-Teacher Education) på professionshøjskolerne Metropol og UCC. Til sommer dimitterer det første hold ASTE-lærere, her er vi iblandt. Uddannelsen til ASTE-lærer indebærer, at vi som studerende opnår undervisningskompetencer i fagene biologi, geografi, fysik/kemi og matematik, og samtidig opnår særlige kompetencer inden for det tværfaglige samarbejde mellem naturfagene.

Vi er gennem hele vores uddannelse blevet udfordret til at tænke tværfagligt, og vores erfaring gennem studiet og praktik er, at tværfaglighed kan være rigtigt udbytterigt, hvis det er tilrettelagt hensigtsmæssigt. Vi mener derfor det er vigtigt at få aflivet skrønen om at tværfaglighed altid er en barriere, for det enkelte naturfag og dets udfoldning.

Tværfaglighedens former

Tværfaglighed kan tilrettelægges på mange måder. Lars Ulriksen (2001) beskriver flere forskellige former for tværfaglighed. Spændvidden går fra at arbejde med samme emne i forskellige fag inden for hvert fags præmisser, i Ulriksens 'flerfaglighed', til fuldstændigt at opløse faggrænserne i den 'overskridende tværfaglighed'. Imellem disse yderpunkter befinder sig begreberne støttefaglighed og mellemfaglighed (Ulriksen 2001). Støttefaglighed er hvor et fag fungerer som støtte for et andet i det tværfaglige arbejde. Dette kunne f.eks. være når matematik benyttes til at aflæse hydrotermfigurer i geografiundervisningen. I mellemfaglighed indordner fagene sig en overordnet problemstilling eller spørgsmål, her forsøger fagene hver især at bidrage til en fælles løsning. (Ulriksen 2001). Et mellemfagligt forløb kunne være et forløb om energiproblematikken, hvor fagene fysik/kemi og geografi med hver sin vinkel kunne bidrage til løsningsforslag ift. fremtidens bæredygtige energiforsyning.

De forskellige måder at tænke tværfaglighed på, har hver deres styrke og udfordringer. Hvilken form for tværfaglighed man som lærer vælger, bør afhænge af den specifikke situation og ingen form for tværfaglighed kan siges at være overlegen i forhold til en anden. Det er vigtigt, at man som lærer ikke giver op på tværfagligheden, fordi man udelukkende fokuserer på tværfaglighed som overskridende tværfaglighed med en fuldstændig opløsning af faggrænser. Hvor overskridende tværfaglighed kan virke uoverskuelig, kan det at inddrage andre fagvinkler inden for en enkelt fagspecifik undervisningstime være mere ligetil og mindst lige så givende.

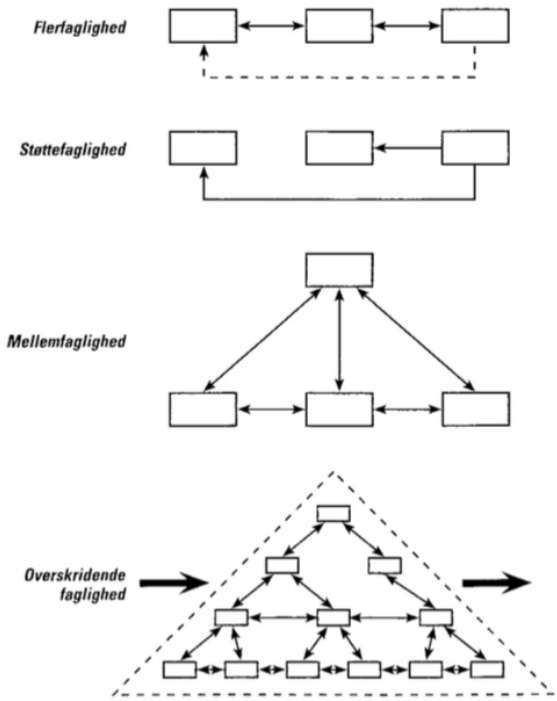

Fig. 2. Grafisk præsentation af Ulriksens forskellige former for tværfaglighed. (modificeret fra Ulriksen 2001).

Når det giver mening!

Mulighederne for at arbejde tværfagligt kan forbedres, ved at tværfaglighed allerede tænkes ind i årsplanen, sådan at der planlægges forløb, hvor fagene med hver deres vinkel kan belyse en problemstilling. Denne planlægning kan inddrage forskellige grader af tværfaglighed undervejs i året. Ved at planlægge tværfagligheden sammen med sine kolleger, undgår man at skulle prøve at tænke ind i fag man ikke selv har ekspertisen i.

Tværfagligt samarbejde behøver dog ikke kun at foregå i planlagte forløb, gode muligheder kan også opstå i den daglige undervisning. Støder man f.eks. ind i spørgsmål man ikke kan besvare inden for sit eget fag, skal man ikke være bange for at inddrage teori fra andre fag. Hvis muligheden er der, så få en naturfagskollega med andre fagkompetencer til at tage en dybere snak med eleverne ud fra sit fagperspektiv. Trækker eleverne på viden de har fra et andet fag, så vær åben for at de supplerer grundfagets perspektiver. Og undrer en elev sig over at en problemstilling ikke kan løses monofagligt, så lad ham/hende belyse det tværfagligt.

Når tværfagligheden på denne måde indtænkes og benyttes, hvor det falder mest naturligt, undgår man som lærer at stå tilbage med bundne forløb, hvor tværfagligheden bliver målet i sig selv.

Geografi indbyder til tværfaglighed

Ser man på geografifaget, har netop dette fag et stort potentiale for at få gavn af tværfagligheden. Faget favner over mange aspekter, fra de økonomiske, politiske, sociale og demografiske til de geologiske og meteorologiske. Dette kan på mange måder give geografilæreren en særlig god forudsætning for at arbejde med elevernes helhedsforståelse af verden. En helhedsforståelse, som tværfaglighed kan være en vigtig medspiller i. Når geografilæreren i sin undervisning om klimaforandringer sætter fokus på bæredygtig livsstil, giver den fysikfaglige forklaring af drivhuseffekten eleverne en større indsigt i, hvorfor det kan være relevant at nedsætte forbruget af kød. Samtidig kan biologifaget, med ernæringsmæssigt synspunkt, bidrage til at eleverne får handlemuligheder i forhold til valg af alternative proteinkilder. Den måde at tænke tværfaglighed på, mener vi, fremmer arbejdet med elevernes handlekompetence, der er kendetegnet ved elevernes formåen til at handle hensigtsmæssigt i såvel kendte som i nye og uforudsigelige situationer (Illeris 2011).

Geografifagets fagformål lægger, ligesom fagformålet for biologi og fysik/kemi, vægt på samspillet mellem naturfagene:

"Eleverne skal i faget geografi udvikle naturfaglige kompetencer og dermed opnå indblik i, hvordan geografi – og geografisk forskning – i samspil med de øvrige naturfag bidrager til vores forståelse af verden." (Larsen, J.K. 2016).

Det understreges at eleverne skal opnå indblik i hvordan naturfagenes samspil bidrager til vores forståelse af verden. I den forbindelse kan man fristes til at tilføje, at eleverne skal opnå sammenhængende forståelse af verden og de dynamikker der har indflydelse på den. Vi mindes i dag, oftere og oftere, om de fagoverskridende problematikker, som skal håndteres i fremtiden - den økonomiske situation, flygtningekriser og miljøproblematikker. Nutidens elever kommer til at spille hovedrollen i løsningen af disse.

Som folkeskolelærere skylder vi eleverne at give dem viden, færdigheder, lyst og mod til at handle og navigere i en kompleks verden. Geografifaget kan gennem sin bredde, arbejde med alle disse konflikter og interessemodsætningerne inden for dem. Ved at integrere viden og nuancer fra de andre naturfag, kan vi klæde eleverne endnu bedre på, til at handle i en uforudsigelig og foranderlig verden.

Tværfaglighedens hus

Som lærer skal man ikke udelukkende undervise tværfagligt. Det er vigtigt at eleverne ligeledes arbejder med at fordybe sig i geografifagets grundfaglighed. Ofte kræver det tværfaglige arbejde med fagoverskridende problemstillinger at eleverne netop har opbygget en grundviden inden for de forskellige fag. Tværfaglighed kan ses som et tag over et hus bygget på fagenes monofaglighed, men endnu bedre er det at opfatte tværfagligheden som delelementer af huset. Ikke som uundværlige konstruktioner, men som inventar der gør huset mere farverigt, anvendeligt og lækkert!

Kilder:

Illeris, K. (2011). Kompetence: Hvad, hvorfor, hvordan?. Frederiksberg. Samfundslitteratur.

Larsen, J.K. (2014/2016). Geografi - Fælles Mål, læseplan og vejledning. Lokaliseret 26.11.16 på: http://www.emu.dk/modul/geografi-m%C3%A5l-l%C3%A6seplan-og-vejledning

Ulriksen, L. (2001). Tværfaglighed. I: Held, F. & Olsen, F. (Red.), Introduktion til pædagogik (s. 267-277). Frederiksberg. Frydenlund.

UVM (2016). Læseplan for faget Geografi. Lokaliseret 26.11.16 på: http://www.emu.dk/sites/default/files/Geografi%20l%C3%A6seplan.pdf

Artiklen er skrevet af:

Hannes Dau
ASTE-lærerstuderende
på UCC Carlsberg

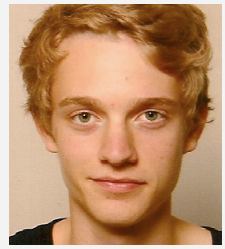

Katrine Matlok Maes
ASTE-lærerstuderende
på UCC Carlsberg

Magnus Laurits Tvarnø
ASTE-lærerstuderende
på UCC Carlsberg

DAGENS GEOGRAF

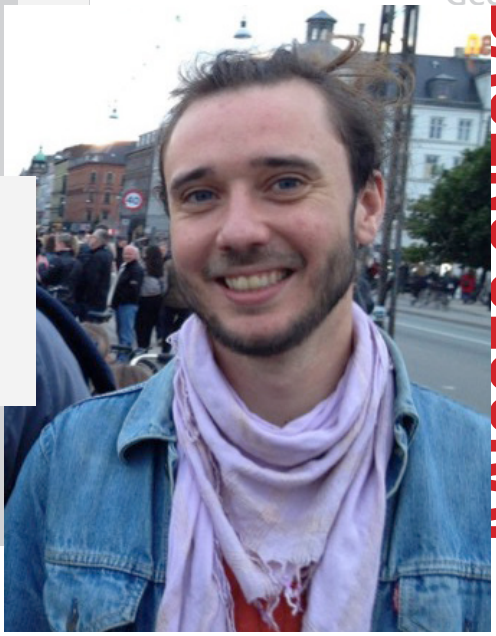

Navn: Peter Bo Mähl
Alder: 27
Uddannelse: Kandidatstuderende i Geografi og Geoinformatik på Københavns Universitet
Stilling: Frivillig hos Beyond Coffee

[1. Hvorfor begyndte du at læse geografi?]
Var meget i tvivl om, hvad jeg skulle vælge, da jeg søgte ind på universitetet. Jeg valgte geografi, da det er et af de mere brede fag, hvilket gav mig mulighed for afprøve både elementer fra kultur- og naturvidenskaben. Oprindeligt havde jeg størst interesse for samfundsgeografi, men jeg blev hurtigt optaget af geomorfologi, og det fik mig til afprøve jordbundsgeografien.

[2. Hvad er geografi for dig?]
Geografi er det menneskelige sammenspil med omgivelserne med fokus på samfund, natur og miljø.

[3. Hvem/hvad har været din største inspirationskilde ud i geografien?]
Hvis jeg skal nævne en enkelt inspirationskilde skulle det nok være Henrik Breuning-Madsen.

[4. Hvad ser du som det 'hotteste' geografi-emne i øjeblikket?]
Altså klimaforandringer både fysisk (hvad sker der) og hvordan det påvirker mennesker, er jo forståeligt meget oppe i tiden. Sådan noget som sårbarhedsanalyser af både økosystemer og små som store samfund. Det er efter min mening også fantastisk vigtigt at undersøge, så vi kan forberede os på fremtiden på en intelligent måde.

[5. Hvor ser du dig selv om ti år?]
Jeg kunne godt tænke mig forsat at arbejde med nye måder at udnytte de sparsomme ressourcer, vi har til rådighed.

Månedens Link

www.beyondcoffee.dk

www.toughroad.org

Parisaftalen

OG HVAD SÅ NU?

Af: Sebastian Toft Hornum

Fig. 1. Isbjerg i Grønland. Foto: Sebastian Toft Hornum

På COP21 ("Conference of the Parties") i december 2015 indgik verdens lande en ny international klimaaftale, Parisaftalen. Den nye klimaaftale blev efterfølgende udråbt som et gennembrud i de internationale klimaforhandlinger og et nødvendigt skridt for at holde globale temperaturstigninger under 2°C. På COP21 blev flere knaster dog skudt til hjørne og udfaldet af kommende forhandlingssessioner, herunder COP22 i november 2016, er derfor afgørende, for at 2°C-målsætningen skal forblive realistisk.

Med vedtagelsen af klimaaftalen, Parisaftalen, på COP21 i Paris har medlemmerne af FN's klimakonvention indgået en historisk aftale. Aftalen, der dækker 97 % af de globale drivhusgasemissioner, har som formuleret målsætning at holde den globale temperaturstigning "et godt stykke" under 2°C, og samtidig arbejde for at begrænse temperaturstigningen til under 1,5°C, i forhold til førindustrielle niveau (UNFCCC, 2016). Men hvor langt er vi egentlig fra at indfri aftalens erklærede temperaturmålsætninger? Her rettes et blik på den nye klimaftales struktur og plan for reduktion af drivhusgasser, samt for det arbejde det har efterladt for de kommende års klimaforhandlinger.

Parisaftalens reduktionsindsats

I forberedelserne til COP21 var medlemslande blevet bedt om at indmelde deres nationale målsætning for reduktioner i udledningen af drivhusgasser – de såkaldte INDC'er ("Intended National Determined Contribution"). Efter ratificeringen af Parisaftalen, er INDCerne dog ikke længere kun hensigtede ("intended") og kaldes nu NDC ("National determined Contribution"). Dette var en vigtig ændring i forhold til den tidligere klima-aftale, Kyotoprotokollen, hvor

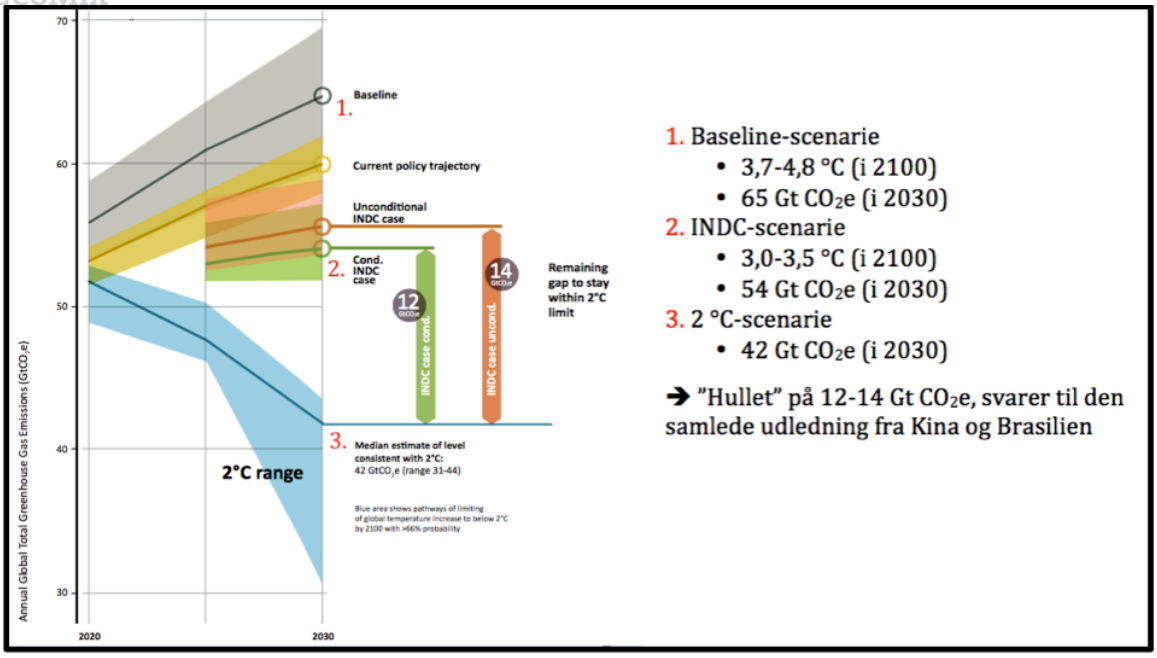

Fig. 2. Viser de årlige emissioner af drivhusgasser (Gt CO_2e) for tre scenarier: 1. base-line, 2.INDC og 2°C. Gt = gigaton. Frit efter UNEP (2015).

lande blev tildelt reduktionsforpligtelser. Hvor det tidligere kun har været udviklede lande, der har været forpligtet til at påtage sig reduktionsforpligtelser, er alle medlemslande, med introduktionen af INDC'er, nu forpligtet til at påtage sig et reduktionsbidrag. Indholdet af INDC'erne er op til den enkelte nation, og ambitionsniveauet er derfor vidt forskelligt og stiller for så vidt ingen garanti om et samlet globalt reduktionsniveau. Ideelt skulle summen af de nationale reduktionsbidrag være så tilstrækkelige, at de garanterer at 2°C-målsætningen overholdes.

Når effekten af de indmeldte INDC'er lægges sammen, bliver det dog tydeligt, at de er langt fra tilstrækkelige. Som det ses af figur 1, vil der i 2030 være et "hul" i reduktion-sindsatsen på 12-14 Gt CO_2e, mellem INDC'ernes bidrag og 2°C-scenariet. Til sammenligning bidrager INDC'erne med reduktioner på omkring 11 Gt CO_2e i 2030. De nationale reduktionsbidrag skal altså mere end fordobles for at nå 2°C-målsætningen.

Når Parisaftalen til trods for de mangelfulde reduktioner af mange kaldes en succesfuld aftale, skyldes det, at det er et vigtigt skridt til at afbøde effekterne af menneskeskabte klimaforandringer. Aftalen kan ses som en nødvendig ramme, inden for hvilken politiske spørgsmål, teknokratiske detaljer og svære forhandlinger stadig skal falde på plads, såfremt 2°C-målsætningen skal forblive inden for synsafstand.

Fakta:

Ratifikation af Parisaftalen

Den 22. april 2016 åbnedes aftalen for ratifikation af Parisaftalen. Aftalen trådte i kraft den 5. oktober, og blev dermed juridisk bindende i de 55 lande, der havde ratificeret aftalen, og dækkende 55 % af de globale emissioner. Pr. 9. januar 2017 havde 122 ud af 197 medlemslande ratificeret aftalen. Det er væsentligt at bemærke at INDC'erne ikke er en del af aftalen, og de nationale reduktionsforpligtelser er derfor ikke juridisk bindende. En sådan konstruktion skyldes bl.a. at juridisk bindende reduktionsforpligtelser ville blive blokeret af nationale parlamenter. På den måde undgås det at aftalen skal godkendes af eksempelvis den amerikanske kongres."

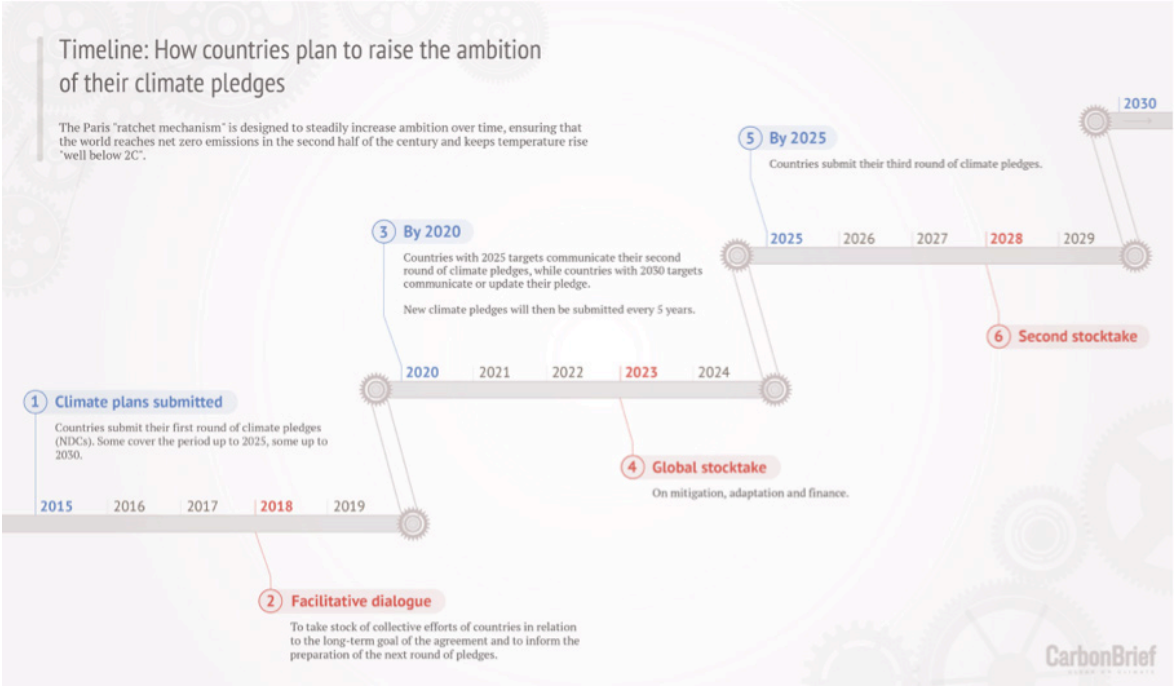

Fig. 3. Viser en tidslinje, der illustrerer hvordan Parisaftalen er designet til at øge de globale reduktionsbidrag over de kommende år (CarbonBrief, 2016).

Implementering af Parisaftalen

Det kom formentlig ikke som nogen overraskelse for forhandlingsparterne, at reduktionsbidragene i INDC'erne på nuværende tidspunkt er utilstrækkelige. Derfor indeholder Parisaftalen en ambitionsmekanisme, der skal bidrage til at den globale reduktionsindsats løbende øges. Lande skal genbekræfte og øge deres løfte om reducerede emissioner af drivhusgasser hvert femte år, og i 2020 skal reduktionsbidragende således opdateres og forlænges.

Foruden ambitionsmekanismen formulerer Parisaftalen et globalt stocktake, hvor medlemmerne af aftalen skal fremlægge status for deres nationale klimaindsats, det både værende status for deres reduktion af drivhusgasser såvel som deres klimatilpasnings-aktiviteter. Parisaftalen implementeres officielt i 2020, og det første stocktake finder sted i 2023. 2018 vil være året for en faciliterende dialog, der reelt udgør den første stocktake, men da dette er inden aftalens start kaldes den anerledes.

Aftalens struktur skal sørge for at lukke det nuværende "hul" mellem emissionsniveauet for 2°C-målsætningen og de nuværende reduktionsbidrag. Der er dog stadig mange uafklarede spørgsmål, og svære forhandlinger venter derfor den kommende tids klimaforhandlinger.

Hvad så nu? Et blik fremad

I november 2016 mødtes klimakonventionens lande til COP22 i Marrakesh, til den første store forhandlingssession på regeringsniveau, siden vedtagelsen af Parisaftalen. Et fokus for den 12 dage lange forhandlingssession var, at nå til enighed om hvilke fokuspunkter og indsatser der bør være centrale i kommende års forhandlinger. Resultatet blev en række tekniske papirer.

Et vigtigt element på COP22 var konkretisering af Parisaftalens ambitionsmekanisme sammen med udarbejdelsen af et gennemsigtigt regelsæt for national opgørelse og indrapportering af drivhusgasudledninger. Med en klimaftale hvor alle lande har pligt til at indrapportere deres reduktionsindsats, står mange lande pludselig overfor en stor og teknisk krævende opgave. I især ulande er grundlaget for opgørelsen drivhusgasser begrænset, og der er således brug for tydelige retningslinjer for, hvordan lande skal indrapportere deres klimaindsats. Et tilbagevendende ord i klimaforhandlingerne er derfor "kapacitetsopbygning", der henviser til at mange lande mangler den nødvendige finansielle, institutionelle og vidensmæssige kapacitet for at kunne opfylde de udstukne regelsæt.

Centralt på COP22s dagsorden stod også klimafinansiering, uden at det dog ledte til nogle væsentlige

Fig. 4. Udsigt fra den danske forhandlingsplads under klimatopmøde i Bonn, maj 2016. Foto: Sebastian Toft Hornum

fremskridt.. I Parisaftalen genbekræftes de udviklede lande løfte om klimafinansiering til ulande på 100 mia. USD om året fra 2020, gennem Den Grønne Klimafond. Klimafinansiering, som foregår gennem diverse finansieringsinstitutioner og -mekanismer, herunder Den Grønne Klimafond, er et af klimaforhandlingernes kardinalpunkter, da det er afgørende for effekten af ulandenes klimaindsats. Succes kræver dog, at den lovede kapital realiseres. Samtidig kræves det af ulandene, at de kan formulere klimaprojekter, som lever op til en lang række kriterier. På nuværende tidspunkt har dette vist sig svært, og kapacitetsopbygning står igen som et springende punkt i forhandlingerne og centralt for 2°C-målsætningens succes.

På længere sigt, vil det være afgørende at afklare, hvilke reduktionsforpligtelser der vil være 'rimelige' for de enkelte lande, for derved at have et mere konkret udgangspunkt for at øge de globale reduktioner af drivhusgasser. I de kommende år skal strukturen, udstukket af Parisaftalen, udfyldes og konkretiseres. Man så som forventet ingen afgø-rende gennembrud eller forhandlingsmæssige kvantespring, men COP22 var dog det førte skridt ned af den vej Parisaftalen har anvist. Om det så er tilstrækkeligt, om den grønne omstilling går hurtigt nok, er tvivlsomt. Skal den globale temperaturstigning begrænses til 2°C, skal der ske markante landvindinger på de kommende klimaforhandlinger.

Kilder:

Carbon Brief (2016): Timeline: the Paris agreement's 'ratchet mechanism', Tilgængelig online på: https://www.carbonbrief.org/timeline-the-paris-agreements-ratchet-mechanism, Erhvervet 4/8 2016

UNEP (2015): The Emissions Gap Report 2015, United Nations Environment Pro-gramme (UNEP), Nairobi. Tilgængelig online på: http://uneplive.unep.org/media/docs/theme/13/EGR_2015_301115_lores.pdf, Erhvervet 4/8 2016

UNFCCC (2016): Aggregate effect of the intended nationally determined contributions: an update. Tilgængelig online på: http://unfccc.int/resource/docs/2016/cop22/eng/02.pdf, Erhvervet 4/6 2016

Artiklen er skrevet af:

Sebastian Toft Hornum. Studerende på kandidatuddannelsen i klimaforandringer, Københavns Universitet. Foruden redaktionsmedlem på Geografisk Orientering og tidligere praktikant ved den danske forhandlingsdelegation til UNFCCC.

GeoMix

Geografisk Orientering
søger anmeldere

Geografisk Orientering søger anmeldere til at anmelde undervisningsmateriale, undervisningsbøger og anden geografisk faglitteratur. Vi søger fortrinsvis grundskolelærere med linjefag i geografi, men også gymnasielærere og adjunkter og lektorer fra universitetsverdenen har interesse. Anmeldelserne er på maksimum 2000 ord. Anmeldelserne honoreres ikke, men materialet beholdes.

Interesserede kan henvende sig til
Geografisk Orienterings anmelderredaktør

Morten Hasselbalch
mnh@detfri.dk

Medlem af Geografforbundet

Geografforbundet er landsforeningen for alle med interesse i geografi.
Geografisk Orientering er medlemsbladet med spændende aktuelle artikler samt nyt fra Geografforbundet.
Er du ikke medlem, og sidder du alligevel med bladet i hånden, så tegn et medlemskab via vores hjemmeside:
www.geografforbundet.dk

Almindelige medlemmer: 300 kr.; Familie (par): 400 kr.; Studerende: 175 kr.; Skoler, institutioner og virksomheder: 525 kr.

DANNELSE ER BLEVET TIL HALVDANNELSE

I fagudvalgets seneste klumme i Geografisk Orientering Nr. 5 2016 skrev vi om vores syn på elevernes sociale dannelse og uddannelse såvel den, der foregår i det liv, de har før skolestart, når de er begyndt i skolen samt det liv de har uden for skolerne og børneinstitutionerne. Ligesom vi påpegede, at den nye skolereform på det nærmeste helt har overset værdien af børns frie liv og leg uden voksen indblanding som inspiration til det at lære noget, blive gode til noget og få social erfaring. Det gode læringsmiljø kan også finde sted andre steder end i den voksenstyrede skole- og institutionsverden, hvor børn i dag i høj grad er pædagogisk tæmmet. Peter Kemp gør i en nyere bog op med den dannelse eller rettere mangel på dannelse som kommer til udtryk i de nye reformer af både læreruddannelsen og folkeskolen. Det er ånden bag reformerne han stiller sig stærkt kritisk over for idet han mener, at man totalt har negligeret både dannelsestraditionen i vores kultur, og de krav, som verdenssamfundet stiller til os. Han kalder ligefrem det, der er tilbage af dannelse for halvdannelse i bogen: "Løgnen om dannelse – Opgør med halvdannelsen". En nærlæsning af Peter Kemps bog giver anledning til klummens primære indhold.

Man glemmer, at indøvelse af færdigheder som læsning, skrivning og regning må forenes med tid til opdragelse til social ansvarlighed, humanitet og vidsyn og til at give den enkelte elev tid til kritik, kreativitet og selvstændiggørelse, mener P. Kemp, og man glemmer, at pædagogiske institutioner ikke blot kan være fagskoler, hvor læring er en tvang, men må være kulturinstitutioner, hvor læring er en lyst.

Skolereformen, som mange eksperter i pædagogik advarede kraftigt imod, er ikke blevet nogen succes for at sige det mildt. Den mødte hurtigt megen modstand dels blandt de fleste lærere, men også fra en stor del af befolkningen uden for skoleverdenen. En Megafonmåling, som blev offentliggjort i Politiken den 30. maj 2015, viste temmelig klart, at reformen af mange anses for at være det næst-dårligste initiativ, som Thorning-regeringen tog. Den blev således nr. 2 af de initiativer, som folk var mest utilfredse med, kun overgået af Dong-Goldman Sachs-skandalen. Det var imidlertid ikke først og fremmest lærerne, der var utilfredse med reformen. En Gallup-undersøgelse blandt udvalgte forældre med børn i folkeskolen fra den 29. maj til den 8. juni 2015 viste, at 76 % af de adspurgte forældre svarede, at folkeskolen alt i alt var blevet dårligere efter folkeskolereformen. Der blev i kølvandet af reformen oprettet 21 nye privatskoler i Danmark i august 2015. Det forklarede formanden for Friskoleforeningen med, at mange forældre ønsker nogle skoler, der passer til de værdier, som forældrene har, (Politiken den 24. juli 2015). Mange familier vil ikke risikere, at deres børn bliver opdraget til blot at være soldater i konkurrencestaten.

Den danske dannelsestradition

Det dannelsesideal, der har præget det danske uddannelsessystem siden undervisningspligten blev indført i 1814, har sine rødder i Preussen, hvor Wilhelm von Humboldt var med til at reformere skolen og universitetet i Preussen i 1809 ud fra samtidens dannelsesideal. Det blev ledestjerne for hele uddannelsessystemet ikke blot i Tyskland men tillige i de nordiske lande, især i Danmark og Norge og efterhånden også i mange andre lande. Ifølge dette dannelsesideal var formålet med undervisningen i skolen ikke blot indlæring af viden blandt eleverne, men tillige oplæring til et socialt liv. Dannelse var for Humboldt meget mere end besiddelse af viden. Den var først og fremmest dannelse af mennesker til samfundsborgere med socialt ansvar.

Denne forståelse af dannelse blev i løbet af 1800-tallet toneangivende på hele uddannelsesområdet ikke kun for en særlig dannet klasse, men for hele folket. Denne forståelse blev i Danmark udbredt både i folkeskolen, i friskolerne, på højskolerne og på de højere læreranstalter.

Men i disse år og ikke mindst med den nye skole-

reforms indførelse er denne forståelse af dannelse ved at blive sat over styr, mener P. Kemp. Det sker ved, siger P. Kemp, at det sociale aspekt af dannelsen forsvinder, og den derefter blot forstås som en kompetence, der gør det muligt for mennesket at klare sig i en konkurrence med andre. Det er sådan dannelse forstås af dem, mener P. Kemp, der i debatten om uddannelse kun ser menneskets dannelse som en kompetence i den såkaldte konkurrencestat, sådan som Ove Kaj Pedersen har beskrevet den i sin bog Konkurrencestaten (2011).

Konkurrencestat med halvdannelse

P. Kemp lægger ikke fingrene imellem, når han beskriver konkurrencestaten og alle dens dårligdomme.

I denne konkurrencestat er det den kloge, der behersker den mindre kloge; her hersker alles kamp imod alle, dvs. dannelse er ikke humanitet, ikke et fællesskab, hvor man forholder sig til andre ved at give og modtage, men et samfund, hvor man kun holder fred med nogen, fordi de er ens allierede i kampen mod andre. Når man i denne konkurrencestat taler om medborgerskab og demokrati, er der kun tale om et fællesskab i kapløbet, og når man taler om lighed, er det kun en lighed ved startlinjen, ikke respekt og omsorg for andre, uanset hvor godt de klarer sig undervejs.

Rektor ved professionshøjskolen Metropol i København har i en artikel defineret kompetencebegrebet på følgende måde som "evnen til at gøre det rigtige på det rette tidspunkt frem for at være rigtig god på tidspunkter og i sammenhænge, hvor der muligvis ikke er brug for det." ("Fra styring til ledelse", Uddannelse 01/2003).

P. Kemp går tillige i rette med flere pædagogiske eksperter, heriblandt professor ved DFU, Aarhus Universitet, Jens Rasmussen samt flere politikere. Her langer han især ud efter Christine Antorini og daværende finansminister Bjarne Corydon, der var manden bag "Den store løgn om uddannelse" (2015), Udtrykket stammer fra uddannelses-journalist Jacob Fuglsangs bog af samme navn. Her fortælles, at det, der oprindeligt var tænkt som et forsøg i stedet blev tvunget igennem som en reform af Corydon, og han fratog tillige lærerne enhver indflydelse, dvs. uden at vise den mindste vilje til kompromis med dem om reformens praktiske gennemførelse. At modstanden mod reformen kom så hurtigt efter indførelsen, kan ikke alene forstås som begyndervanskeligheder; mange i skolesystemet frygter de skadelige virkninger på langt sigt både for fagligheden og den sociale bevidsthed.

Hvad er den værste løgn om dannelse?

Hvad har så været den værste løgn i skolepolitikken? I sin konklusion nævner P. Kemp, at det ikke har været de brudte løfter, som Corydon gjorde sig skyldig i, men den løgn om uddannelsen, som hævder at fremme dannelsen, men i virkeligheden reducerer den til halvdannelse, der blot er en reduceret dannelse. Det er den værste løgn, fordi den taler usandt om, hvad der er værdifuldt for samfundet og den enkelte i en global verden.

Løgnen er, at halvdannelse er dannelse slutter P. Kemp med at sige i bogen.

Det skolen burde ruste eleverne til

Ifølge P. Kemp bør vi give andre af vores dannelsestradition. Vi burde satse på vores danske vision af verdensborgerlig dannelse i skole- og kulturpolitikken, for det er ikke kun eliteforskning i videnskaberne og snilde og grønne teknologier på markedet, men også og først og fremmest dansk kultur, vi som danske verdensborgere kan give andre. Det er dette skolen burde ruste eleverne til, så de kan bidrage til en bedre verden, og ikke nøjes med at forberede dem til konkurrenceræset på verdensmarkedet, der – hvis det ikke humaniseres af kultur og dannelse – vil producere mange flere tabere end vindere og derved øge uligheden og elendigheden i verden.

Kilder:

Kemp, P. (2015) Løgnen om dannelse – Opgør med halvdannelsen. Tiderne skifter.

Larsen, C. mfl. Da skolen tog form i Dansk Skolehistorie 2, Appel, C. mfl.(Red.) (2013).

Lehmann, H. Hvad er skolen til for? Geografisk Orientering nr. 1 2013.

Lehmann, H. Børn i dag er i høj grad pædagogisk tæmmet. Geografisk Orientering nr. 5 2016.

Artiklen er skrevet af:

Henning Lehmann
Formand for Geografforbundets fagudvalg

Hvor er geografien?

KRYOLITMINEN VED IVIGTUT

I dette indlæg vil jeg tage jer ud til en af de yderste kroge af vores rigsfællesskab, til en af mine personligt største geografiske oplevelser.

Fra 2008 til 2010 var jeg konstabel i Søværnet. I de 18 måneder jeg gjorde tjeneste efter min værnepligt, sejlede jeg 5-6 togter langs Grønlands kyster. Her er mange indtryk som jeg aldrig vil glemme. Storslået natur, endeløse bjerge og fjorde med krystalklart vand. En af de absolut mest særprægede, var da jeg flere gange brugte min sparsomme fritid til at cykle eller gå de 4 km fra flådebasen i Grønnedal til den nedlagte mineby i Ivigtut. Jeg har ladet mig fortælle at det er den eneste vej som forbinder de to byer i Grønland, men om det er sandt er usikkert.

Denne spøgelsesby, som har stået ubeboet hen siden 1987, var engang et af rigets industrielle stoltheder. I midten af 1800-tallet fandt man på stedet det yderst sjældne mineral kryolit, med den kemiske formel Na_3AlF_6. Til at starte med var det en god kilde til at fremstille soda. Senere opdagede man, at det var et vidundermiddel i aluminiumsfremstillingen og så tog brydningen for alvor fart. Mineralet var så vigtigt at amerikanerne under 2. verdenskrig anlagde det der senere blev til Grønnedal Flådestation, med det ene formål at beskytte minen. Aluminium var nemlig meget vigtig i flyindustrien.

Men minen rummede ikke uanede mængder, så i mit fødselsår drejedes nøglen om for sidste gang. Siden har bygningerne stået næsten urørt. Kun et par nyanlagte fangerboliger og en generatorbygning, som leverer strøm til Grønnedal er blevet tilføjet siden. Det åbne minebrud er blevet fyldt op med vand, men overalt er jorden stadig dækket af dette specielle mineral.

Midt i byen findes desuden et yderst interessant museum som fortæller en masse om Grønland og områdets geologiske historie. Hvis du en dag skulle komme forbi, står døren altid åben. Det er vel ikke så tit de får gæster….

På billederne ses et kig over byen fra grusvejen mod Grønnedal, den oversvømmede mineskakt, en montre med kryolit fra museet samt en planche om guldminen ved Nalunaq.

KRYOLIT
KRYOLIT
KRYOLIT
Forstærret kopi af museumsmærkat

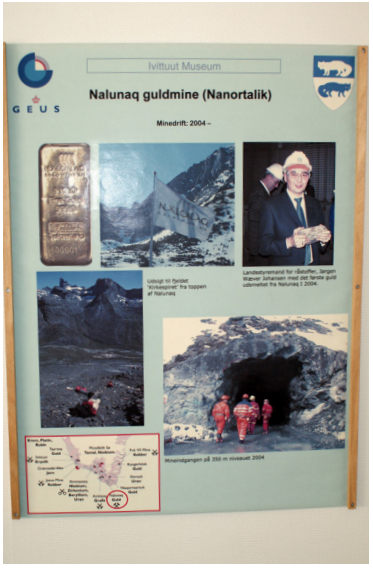
Ivittuut Museum
GEUS
Nalunaq guldmine (Nanortalik)
Minedrift: 2004 –

FN BYGNINGEN

- TAG MED PÅ EN GUIDED TUR

Emnet er bæredygtighed.
Som optakt til vores fællesfaglige weekend i september med biologerne og fysikerne inviterer Geografforbundet på en rundvisning i FN Byen d. 26. april kl. 15.00 – 16.00.

Under besøget vil du høre meget mere om bygningens arkitektur, bæredygtige tiltag og lidt om FN's arbejde.

Vigtige oplysninger:
FN Byens adresse er Marmorvej 51, 2100 København Ø. Parkering muligt i P-kælder mod betaling 08.00-17.00 for 24 kr. i timen under bygningen.

Tager du toget, så stå af på Nordhavn Station og gå derfra. Det tager ca. 15 min.

Alle gæster skal gennemgå et sikkerhedscheck, medbring derfor et billede-ID, eksempelvis pas eller kørekort. Kun registrerede gæster kan få adgang til FN Byen. Ingen store tasker. Derfor er tilmelding til dette arrangement en absolut nødvendighed. Deltagelse er gratis.

Tilmelding til Lise Rosenberg, medlem af kursusudvalget, lr@geografforbundet.dk, 22397777

Fig. 1. Church of Saint Sava. Foto: Peter Mogensen, faglig leder på turen

STUDIETUR TIL SERBIEN

SOMMEREN 2018

Tag med på studierejse til Serbien - et kandidatland til EU
Her er nogle af de punkter, turen kunne indeholde:

- Belgrade University – Faculty of Geography.
- Undervisningsministeriet
- Institute for Balkan Studies
- Den danske ambassade.
- Novi Pazar – møde med det muslimske lederskab i regionen.
- Skoler, evt med en introduktion til undervisningssystemet i et europæisk perspektiv
- EU ambassaden med fokus på EU medlemskabet
- Møde med lokale kulturinstitutioner eller administrative enheder alt efter ønske.

Turen vil blive beskrevet i GO2 og på www.geografforbundet.dk
Yderligere informationer fås hos Lise Rosenberg, medlem af kursusudvalget, lr@geografforbundet.dk 22 39 77 77

UD MED NATURFAGENE

– fællesfagligt kursus om bæredygtighed

Med udgangspunkt i Byen Vinge arbejder vi med bæredygtighed belyst med biologi-, geografi- og fysik/kemifaglige briller på. Dagene vil veksle mellem faglige oplæg, feltarbejde og gruppearbejde. Du får rig lejlighed til at blive inspireret af andre naturfagslæreres erfaringer og får masser af inspiration til dit videre arbejde med de fællesfaglige mål. Se www.byenvinge.dk

Foto venligst udlånt af Frederikssund Kommune

KURSET DU IKKE VIL GÅ GLIP AF!

Tid

Torsdag d. 14. - lørdag d. 16. september 2017

Indkvartering

Jørlunde Metalskole i Slangerup
www.metalskolen.dk

Arrangører

Geografforbundet, Biologiforbundet og Danmarks Fysik/kemilærerforening.
Nærmere information om tilmelding kommer snart i fagbladene og på foreningernes hjemmesider og Facebook

Puls

- Natur/teknologi, 5. klasse grundbog, lærervejledning og kopimappe.

Per Buskov, Iben Dalgaard, Helle Houkjær og Mari-Ann Skovlund Jensen, Gyldendal, 2016. - 88 s. ill. I farver. 191,25 kr. F

Bogen er den femte i rækken i Puls-serien. Den er overskueligt bygget op med 8 kapitler; Naturen som idebank, Øjne og ører, Havet, Afrika, Metaller og miljø, Vand i Namibia, Mobiltelefonen og Natur i byen. I starten af bogen er en guide, hvor eleven får forklaret opbygningen, f.eks. at der er kopiark, ordforklaringer og "Hvad har jeg lært"- bokse til alle kapitler. Kapitlerne er bygget op over samme skabelon dvs. at de starter med en intro, som beskriver de mål, forfatterne har med kapitlet, derefter er der flere sider med uddybende tekst, illustrationer og faktabokse, hvortil der kan arbejdes med kopiark. Til sidst i hvert kapitel er er der en opsummering af, hvad eleven gerne skulle have lært ved at beskæftige sig med kapitlet. Læreren kan tage en multiple choice-prøve med klassen, som fortæller, om det der er undervist i, også huskes til sidst. Multiple choice-prøven er en del af kopiarkene.

Valget af emner i kapitlerne er en god blanding af teknik og natur. Kapitlerne er interessante og vedkommende. De tekniske kapitler er velvalgte til elever i 5. klasse. Naturen har inspireret til opfindelser mange gange. F.eks. får man at vide, at velcro bånd blev opfundet af en mand, der gik en vandretur med sin hund, som fik burrer i sin pels. Ideen med at få eleven til selv at være opfinder lægger op til tanken om innovation og entreprenørskab i folkeskolen. Kapitlet med mobiltelefonen er inspirerende, idet alle elever i 5. klasse efterhånden her en mobiltelefon og sikkert har undret sig over, hvad den indeholder og hvordan den er lavet. Kopiarkene er en god støtte til emnerne og hjælper med til at fastholde de aktiviteter, der foreslås i forhold til kapitlet.

De tre bøger, Grundbog, kopiark og lærervejledning udgør en helhed, og man bør have alle tre for at få det bedste ud af undervisningen. Grundbogen giver eleverne den grundviden, de har brug for, kopiarkene supplerer og aktiverer, mens lærervejledningen gør det, den lover- vejleder læreren. For at illustrere dette, vil jeg tage udgangspunkt i kapitlet om mobiltelefonen og i starten af Lærervejledningen, hvor der står: "For at opnå teknologiforståelse kræves således elementer fra undervisning med, om og i teknologi" s. 6. Og dette er tilfældet i måden, læreren bliver vejledt til at undervise i kapitlerne. Først fortælles om kapitlet og de kompetencemål, man gerne skal ramme - her naturfaglige undersøgelser, modellering og kommunikation. Derefter følger en meget udførlig side- tilside vejledning med uddybende fakta, samt forslag til spørgsmål, man kan stille eleverne og en udførlig beskrivelse af de kopiark, som hører til kapitlet. I lærervejledningen er der desuden flere henvisninger til uddybende hjemmesider eller små film på Youtube, som er med til at gøre undervisningen levende.

Alt i alt en bog og et system, jeg vil give min allerbedste anbefaling og ikke vil tøve med at bruge i min egen undervisning.

Maj-Brit Kusk, lærer med linjefag i geografi

Grønlandskalender 2017

Rolf Müller 2016. -13 s. ill. I farver. -189,95 kr.

Grønlandskalender 2017 er en kalender med nogle mægtig flotte fotos taget i Grønland. Forsiden er spektakulær og man bliver først i tvivl om det er et fotografi eller et maleri, idet motivet er indlandsis, der smelter og derfor har både mørke og lyse farver, hulrum og flader af is. Derefter følger de tolv måneder med hvert sit foto og selvfølgelig en kalender, hvor al tekst er skrevet på grønlandsk, dansk og engelsk. På hver side er en lille silhuet af Grønland. Her er det markeret, hvor det enkelte fotografi er taget. Fotografierne er valgt, så de passer til årstiden, og der er både fotos af dyr - vilde såvel som tamme (slædehunde), naturen og af situationer med mennesker, f.eks. børn, der leger, eller nogle voksne, der skal ud i sneen med slædehunde og snescooter. Hvert billede er ledsaget af en lille tekst, der fortæller lidt om billedet eller får læseren til at tænke lidt. En flot kalender, som gør sig godt på enhver væg.

Maj-Brit Kusk, lærer med linjefag i geografi

GEOGRAFFORBUNDETS REJSEFOND FOR STUDERENDE

Er du studerende, og har du lyst til at rejse med ud og opleve Verden på en af Geografforbundet mange spændende ture? Så kan ansøge om tilskud på 20% af prisen for vores rejser.

Geografforbundets rejsefond er for dig, som er fuldtidsstuderende med et års studier bag dig. Du skal som minimum have været medlem af Geografforbundet i et år for at ansøge om tilskud til vores rejser.

Hvis du modtager tilskud fra rejsefonden, binder du dig efterfølgende til at skrive en rejsebeskrivelse/referat/artikel fra den rejse, du har været med på, til det efterfølgende nummer af medlemsbladet Geografisk Orientering.

Det du skal gøre er at indsende en kort ansøgning, hvori du begrunder, hvorfor du er interesseret i at komme med på netop denne rejse. Husk at angive dine oplysninger i form af adresse og telefonnummer samt billede af studiekort og dokumentation på, at du er fuldtidsstuderende.

Ansøgningen sendes til den turansvarlige for den ønskede rejse senest 14 dage før deadline for betaling af depositum. Din ansøgning bliver besvaret inden de 14 dages udløb, så du ved besked, inden depositum skal betales. Højst to personer med støtte kan deltage på hver tur.

Vi ser frem til at modtage din ansøgning!
Kursusudvalget, Geografforbundet

Her er din styrelse

Christina Gellert Kürstein
Formand
Cand.Pæd. i pædagogisk psykologi
ck@geografforbundet.dk

Ditte Marie Pagaard
Næstformand,
Fagudvalget, Lektor på læreruddannelsen,
N.Zahles Seminarium,
dmp@geografforbundet.dk

Susanne Rasmussen
Kasserer og kursus-udvalget
Lærer Århus
sur@geografforbundet.dk

Erik Sjerslev Rasmussen
Formand for Forlags-bestyrelsen
cand.pæd. geografi
esr@geografforbundet.dk

Lise Rosenberg
Formand for Kursus-udvalget
Overlærer, Albertslund
lr@geografforbundet.dk

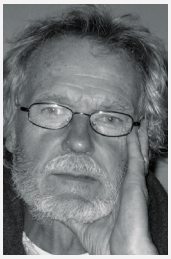

Henning Lehmann
Formand for fagudvalget
Cand. Pæd. geografi
hl@geografforbundet.dk

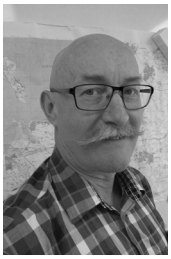

Lars Bo Kinnerup
Forlagsbestyrelsen,
Lektor på lærerud-dannelsen

Jon Bøje Hansen
Fagudvalget, lærer
jonboeje@geografforbundet.dk

Alice Bæk Carlsen
Kursusudvalget, Lærer,
aliceb@geografforbundet.dk

Brynjolfur Thorvardsson
Webmaster og kursusudvalget.
Ansat ved Care Solutions
binni@binni.eu

Jonas Straarup Christensen
Fagudvalget, lærer,
jsc@geografforbundet.dk

Mette Starch Truelsen
Kursusudvalget, kontakt til redaktionen
Cand.scient geografi
Fuldmægtig Geodata-styrelsen
mst@geografforbundet.dk

Nikolaj Charles Bunniss
Forlagsbestyrelsen,
Lærer,
ncb@geografforbundet.dk

Rico Kongsager
Kursusudvalget
Bagsværd Kostskole og Gymnasium
ricokongsager@gmail.com

Tag et smugkig på www.paa-tvaers.xplore.dk

Klar til den fællesfaglige naturfagsprøve?

Xplore På tværs er den største og eneste fællesfaglige portal til fokusområderne i naturfagene.

Alle tre fag integreres i alle forløb

Xplore På tværs indeholder otte forløb, som er skrevet i et samarbejde mellem hele forfatterteamet fra alle tre fag. Det er kun forløb, der inkluderer alle tre naturfag, du kan opgive til prøven.

Træn problemstillinger og arbejdsspørgsmål

Til hvert forløb findes forslag til problemstillinger og arbejdsspørgsmål samt opgaver og eksperimenter, der træner eleverne i at arbejde med disse og kompetenceområderne. Den omfattende lærervejledning guider dig og dit fagteam sikkert frem mod gennemførelse af prøven.

Bestil prøveabonnement på www.goforlag.dk/prøveabonnement

Xplore På tværs findes både som en digital fagportal og trykte bøger.

GO FORLAG